

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Knihovna státního zámku Kozel – vznik,
vývoj a ochrana knihovního fondu**

Veronika Krňoulová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Knihovna státního zámku Kozel – vznik,
vývoj a ochrana knihovního fondu**

Veronika Krňoulová

Vedoucí práce:

PhDr. Dagmar Svatková

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Ráda bych poděkovala PhDr. Dagmar Svatkové, vedoucí mé bakalářské práce, za poskytnuté rady, ochotu a čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD	1
1 ZÁMEK KOZEL	3
1.1 Představení zámku Kozel.....	3
1.2 Stručná historie zámku Kozel	3
2 KNIHOVNA NA ZÁMKU KOZEL JAKO JEDNA ZE ZÁMECKÝCH KNIHOVEN	5
2.1 Vývoj zámeckých knihoven.....	5
2.2 Zámecké knihovny dnes.....	7
2.3 Zámek Kozel a jeho knihovna.....	8
2.3.1 Kmenová knihovna.....	9
2.3.2 Svozy na zámku.....	10
3 STADIONSKÁ KNIHOVNA	12
3.1 Stadionové.....	12
3.2 Historie a obsahový rozbor stadionské knihovny	12
4 SOUČASNÁ ETAPA ZÁCHRANY KNIHOVNÍHO FONDU	17
4.1 Evidence knihovního fondu	17
4.1.1 CastIS	20
4.1.2 Clavius	23
4.2 Ochrana knihovního fondu.....	26
4.3 Digitalizace vzácných tisků.....	28
4.4 Aplikace ochranných prvků	35
ZÁVĚR	38
POUŽITÉ ZDROJE	40
RESUMÉ	43
SEZNAM PŘÍLOH	44

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je *Knihovna státního zámku Kozel – vznik, vývoj a ochrana knihovního fondu*. Na zámku Kozel pracuji, a proto je mi zpracovávané téma blízké. Využila jsem příležitost dozvědět se o knihovně více informací a zároveň uplatnit a předat dál i své poznatky a zkušenosti.

Fondy historických knihoven často patří mezi ne zcela probádané oblasti a teprve jejich zkoumání odkrývá skutečné bohatství, které obsahují. To vede k nutnosti jejich podrobnějšího studia, zpracování, k jejich důsledné ochraně a prezentaci svěřených hodnot. Knihovna na zámku Kozel dosud nebyla takto zpracována. V dostupných publikacích se lze většinou dočíst pouze o historii zámku. Pokud je v nich zmíněna knihovna, je to informace jen velmi stručná.

Bakalářskou práci rozdělují na dvě hlavní části. První část se týká vývoje a historie, zatímco ve druhé části se věnuji současné práci s knihovnou. V první kapitole nejprve představuji zámek Kozel a stručně popisuji jeho historii, která je spojena se dvěma šlechtickými rody, Černíny a Valdštejny. Ve druhé kapitole se věnuji historii zámeckých knihoven a jejich současnému stavu. V další části kapitoly se zaměřuji na samotný osud knihovny na zámku Kozel, jejíž knihovní fond dělím na kmenový a svozový. Vysvětluji tyto termíny a uvádím seznam svozů a počet knihovních jednotek. Osudem zámeckých knihoven se ve své diplomové práci *Zámecké knihovny jako součást jednotné soustavy knihoven v západních Čechách* zabývala Anna Kůsová, která shromáždila dostupné informace o řadě historických knihoven. Z její práce jsem převzala některé informace o knihovnách, které byly po roce 1945 svezeny na zámek Kozel. Na zámek byly převezené také vzácné tisky ze zahraničí. Jedná se o knihovnu hrabat Stadionů, o které pojednává třetí kapitola. Zmiňuji se v ní o rodu Stadionů, vysvětluji vznik a vývoj knihovny a popisuji cestu stadionské knihovny z rodného sídla ve Warthausenu na zámek Kozel. Pozornost věnuji i obsahovému rozboru. Při zpracovávání materiálů jsem se v různých zdrojích setkala s odlišným psaním jmen Stadionů. Byla uváděna buď německá, nebo česká forma jména. Ve své práci jsem se rozhodla ponechat jména příslušníků hrabat ze Stadionu v jejich častější německé podobě. Při zpracování vývoje stadionské knihovny a jejího obsahového rozboru čerpám především z knihy *O stadionských archiváliích a knihách* od Jana Pelanta. Uváděné příklady knih a počty knihovních jednotek v této části bakalářské práce zpracovávám a ověřuji podle lokálních katalogů a elektronického katalogu programu

CastIS. Citace knih přejímám v přesném znění, tedy tak, jak je uvedeno v lokálních katalozích.

Čtvrtá kapitola je zaměřena praktičtěji a vztahuje se k současné etapě záchrany knihovního fondu. Kapitola se skládá ze čtyř větších celků. K této kapitole bylo obtížné sehnat materiály, ze kterých by se dalo čerpat. Zpracovávám proto informace získané z málo dostupných zdrojů typu manuály, příručky, programy, lokální či elektronické katalogy, které se na zámku Kozel využívají. Vycházím i přímo z praxe a zkušeností získaných prací na zámku. V první části kapitoly nejprve popisují vývoj a současný stav evidence. Dále zmiňují nutnou ochranu knihovního fondu a správné podmínky jeho uložení. Třetí část věnuje digitalizaci knihovního fondu. Na zámku Kozel probíhá kompletní digitalizace vzácných tisků. Vzhledem k tomu, že je Kozel zatím jediný objekt, kde se k digitalizaci v takovémto rozsahu přistoupilo, neexistuje do dnešního dne žádná schválená metodika obsahující pokyny pro digitalizaci. Připravována je *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, jejímiž autory jsou Pavel Hájek, Zuzana Hájková a Petr Mašek. Ve své práci vycházím právě z této metodiky, neboť na objektech v rámci Národního památkového ústavu je již plně využívána jak pro popis knihovního fondu, tak i jako podklad pro digitalizaci a pojmenování vzniklých souborů.

V poslední kapitole se věnuji aplikaci technických ochranných prvků (mikroteček a RFID tagů), které jsou při digitalizaci na zámku do knih umísťovány.

V závěru práce hodnotím celkový význam knihovny na zámku Kozel pro současnost i budoucnost.

1 ZÁMEK KOZEL

1.1 Představení zámku Kozel

Zámek Kozel je klasicistní zámek, který se nachází u obce Štáhlavy nedaleko Plzně. Byl postaven na konci 18. století na úpatí jižního svahu vrchu Boru nad údolím řeky Úslavy. Dříve šlechta zámek nazývala Waldschloss nebo Jagdschloss bei Stiahlav, neboť původně měl sloužit jen jako letní sídlo k lovům a honům. Dnešní název pochází podle pověsti z pohanského zvyku starých Slovanů, kteří v těchto místech obětovali v době jarní rovnodennosti bohům kozla. Věřili, že jim to bude přinášet větší úrodu.¹

Na stavbě a výzdobě zámku se podílela řada významných osobností. Hlavní zámeckou budovu navrhl pražský stavitel Václav Haberditz. V polovině 90. let 18. století byl zámek rozšířen o další čtyři budovy - kapli, jízdárnu, lokajnu a konírnu. Jejich návrhy vypracoval pražský architekt Ignác Jan Nepomuk Palliardi. Jednoduchému a střízlivému exteriéru zámku slohově odpovídá také jednotný interiér, který byl vytvořen převážně ve slohu Ludvíka XVI. Většinu pokojů vyzdobil nástěnnými malbami malíř a dekoratér Antonín Tuvora. O sochařskou výzdobu se postaral pražský stavitel Ignác Platzer mladší. Celý zámek je obklopený rozsáhlým přírodně krajinářským parkem, který je prací bývalého zahradníka a pozdějšího archeologa František Xavera France.²

1.2 Stručná historie zámku Kozel

Zakladatelem zámku byl majitel nedalekého štáhlavského panství hrabě Jan Vojtěch Černín z Chudenic (1746 - 1816). Štáhlavy se do majetku Černínů dostaly v roce 1711, kdy byly zakoupeny za 260.000 zlatých od pánů z Kokořova.³ K panství tehdy patřil renesanční zámek ve Štáhlavech, řada vesnic, dvorů a železná huť v Sedlci u Starého Plzně. Později Černínové koupili i nedaleké nebílovské panství s rozestavěným zámkem. První z černínských František Antonín Černín zemřel bez

---

¹ Knoflíček, Z. *Zámek Kozel*, s. 3.

² Fiala, Z. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 160.

³ Knoflíček, Z. *Zámek Kozel*, s. 5.

mužských potomků a panství štáhlavsko - nebílovske po jeho smrti zdědil vzdálený příbuzný Heřman Jakub Černín z chudenické větve.

Jeho syn Jan Vojtěch Černín působil na dvoře císaře Josefa II. jako nejvyšší lovcí Království českého.⁴ Byl silně ovlivněn myšlenkami francouzského filozofa Jeana Jacquese Rousseaua. Rousseauovy myšlenky hlásající návrat k přírodě podněcovaly šlechtu k přestavování a budování nových venkovských sídel. Černín byl typickým rokokovým šlechticem, který se snažil napodobit lesk francouzského královského dvora Ludvíka XVI., proto vydával velké částky peněz na zábavu a prezentaci. K tomuto účelu si nechal postavit lovecký zámek, tehdy nazývaný Waldschloss. Jeho stavba probíhala v letech 1784 – 1789 a dostavěný zámek se měl stát letním sídlem Černínů.⁵

Když Jan Vojtěch Černín v roce 1816 po dvou bezdětných manželstvích zemřel, odkázal štáhlavské panství a zámek Kozel svému prasynovci Kristiánu Vincenci hraběti z Valdštejna a Vartenberka. Valdštejnům náležely tyto statky až do konce druhé světové války.⁶ V roce 1945 byl zámek na základě dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 konfiskován. O rok později byl určen k tzv. kulturně výchovnému využití a spolu s dalšími 112 památkovými objekty bylo rozhodnuto o jeho zpřístupnění veřejnosti. V roce 2001 byl zámek Kozel prohlášen za Národní kulturní památku. V současnosti je ve správě Národního památkového ústavu.⁷

---

⁴ Mixová, V. *Státní zámek Kozel*, s. 1-2.

⁵ Knoflíček, Z. *Zámek Kozel*, s. 4-5.

⁶ Mixová, V. *Státní zámek Kozel*, s. 8.

⁷ Zámek Kozel, dostupné z: www.zamek-kozel.eu

2 KNIHOVNA NA ZÁMKU KOZEL JAKO JEDNA ZE ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

2.1 Vývoj zámeckých knihoven

První zmínky o existenci soukromých knihovních sbírek na našem území sahají do poloviny 13. století. Na přelomu 15. a 16. století se objevují první zámecké knihovny. Jejich vznik souvisí s rozšířením knihtisku a s myšlenkami renesance a humanismu. 17. století a období baroka je označováno jako „zlatý věk knihoven“. V období třicetileté války a krátce po ní do Čech přicházejí významné šlechtické rody. Tyto šlechtické rody s sebou přinášejí sbírky starých knih a umísťují je na svá nově koupená nebo darovaná sídla. Začínají tak budovat rozsáhlé reprezentační knihovní fondy. Pozadu nezůstává ani česká katolická šlechta, která na našem území začíná vytvářet desítky kvalitních knižních sbírek. Baroko přináší také změnu v architektuře knihoven. Od této doby se knihovny stávají součástí reprezentačních prostor zámku. Jsou umísťovány do samostatné místnosti vybavené regály. Důraz je kladen především na estetický vzhled knihovny. Tomu odpovídají i vazby knih, jež jsou vázané do stejných pergamenových nebo kožených vazeb. Mění se i poslání knihovny. Hlavním úkolem je reprezentovat své majitele, ukázat jejich bohatství, význam a společenské postavení. Vrcholem „zlatého věku knihoven“ je působení francouzských encyklopedistů na konci 18. století. Díky nim, začínají vznikat první encyklopedické sbírky, které shromažďují základní díla veškerého lidského poznání. Tyto sbírky jsou cenným dokladem vědeckého poznání a stupně vzdělání české šlechty. V průběhu 19. století se knihovny stávají spíše praktickými pomůckami a zdrojem zábavy. Fondy v této době často obsahují současné beletristické sbírky, časopisy a nejrůznější odborné příručky.⁸

*"Zámecké knihovny v českých zemích představují zcela unikátní soubor literatury ze všech oborů lidského bádání."*⁹ Šlechta vždy patřila mezi velmi vzdělanou vrstvu. V jejích knihovních sbírkách se objevuje literatura snad ze všech vědních oborů - historie, filozofie, teologie, přírodních věd, lékařství, psychologie, politiky, výtvarného umění aj. Často se shromažďují také militaria nebo právnické spisy. Jako

⁸ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 2-3.

⁹ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 3.

typicky „aristokratická“ literatura pak může být označována literatura pojednávající o lovu, lesích, koních, genealogická literatura nebo knihy o zemědělství.

Na jazykovou skladbu knih měl vliv původ majitelů, jejich osobní zájmy a období, kdy knihy vznikly. V 15. století převládá latina. Od 16. století se objevuje němčina a čeština. V 17. století němčina zápasí s latinou. Latina postupně ustupuje do pozadí a na její místo se dostává francouzština.¹⁰ 18. století je považováno za období rozvoje francouzské literatury. Šíření této literatury i mimo frankofonní země bylo způsobeno rozkvětem francouzské filozofie a literatury v době osvícenství. Vrchol přílivu francouzských knih do knihoven šlechty lze datovat od 60. a 70. let 18. století. Zámecké knihovny obsahují vrcholná díla francouzského osvícenství, čímž vyjadřují svoji otevřenost vůči novým idejím a trendům. Cenzura v té době zámeckým knihovnám věnovala jen malou pozornost. Strmý růst zaznamenal především román, který symbolizoval příchod individuálního zábavného čtení. Četlo se též francouzské osvícenecké básnictví a dramata. Nově se objevuje literatura pro mládež. O vědeckou literaturu ve francouzštině byl malý zájem. Francouzský jazyk byl důležitý i proto, že zprostředkoval některé nefrancouzské texty, jako např. latinské texty nebo texty řeckých klasiků. Ve francouzštině byla čtena i anglická a německá literatura. Ne všechny knihy ale byly tištěné přímo ve Francii. Často se tiskly v Nizozemí, Švýcarsku nebo Německu.¹¹ V 19. století převládá němčina a postupně se začíná v některých fondech objevovat opět i čeština. Vznikají už také knihy v angličtině. V zámeckých knihovnách jsou často uloženy také knihy jiných jazyků - italské, španělské, maďarské, ruské, holandské či dánské.¹²

S koncem 2. světové války byl ukončen i vývoj zámeckých knihoven. Téměř ve všech knihovnách došlo ke konfiskaci a zestátnění majetku. Konfiskace probíhala ve dvou vlnách, v roce 1945 a 1948.¹³ V roce 1946 vznikla na základě zákona č. 137/1946 Sb., o národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku, tzv. Národní kulturní komise. Předsedou se stal akademik Zdeněk Wirth, historik umění a památkář. Komise se snažila o záchranu a nové využití zestátněných památek, prováděla obecnou ochranu, dokumentaci a evidenci památek, včetně jejich údržby, výzkumu a průzkumu. Obstarávala také správu hradů a zámků. Národní komise vytipovala ze zhruba dvou a půl tisíce konfiskovaných panských sídel soubor

¹⁰ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 3-4.

¹¹ Mádlová, C. *Francouzská četba*, s. 14-16.

¹² Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 4.

¹³ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 3.

stavebních památek, které měly chronologicky zachytit jejich vývoj a reprezentovat všechny historické slohy jak v interiéru, tak v exteriéru. Mezi vybrané patřil také zámek Kozel. V tomto období byl vyvíjen velký tlak na co nejrychlejší zpřístupnění vybraných objektů. Byly vytvořené návštěvnické trasy a zároveň byly stanovené prostory pro uložení přebytečného mobiliáře, tzv. depozitáře. Národní kulturní komise byla zrušena v roce 1951. Správa státního kulturního majetku byla přenesena na tehdejší Ministerstvo školství, věd a umění. V roce 1953 byla nově zřízena Státní památková správa, ve které byly soustředěny všechny úkoly památkové péče a zároveň celá agenda hradů a zámků.¹⁴ V roce 1954 bylo na základě rozhodnutí Ministerstva kultury založeno Oddělení zámeckých knihoven při Knihovně Národního muzea. Oddělení zámeckých knihoven bylo určeno ke správě svozových knihoven, k výkonu odborné péče a metodickému dohledu nad ostatními zámeckými knihovnami.¹⁵ V roce 1958 vznikl Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, později přejmenovaný na Památkový ústav a od roku 2001 Státní památkový ústav. Národní památkový ústav, jako odborná organizace státní památkové péče, vznikl k 1.1.2003 podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.¹⁶

2.2 Zámecké knihovny dnes

V České republice dosud existuje 341 zámeckých knihoven. Jedním z typů knihoven jsou tzv. interiérové knihovny, které jsou součástí památkového objektu a zároveň bývají i součástí návštěvnických tras. Knihy jsou uloženy ve skříních, regálech nebo jiném ukládacím nábytku. Dalším typem jsou tzv. knihovny svozové. Ty jsou většinou uloženy v depozitářích. Často pocházejí z objektů, které byly po 2. světové válce zestátněny a které nebyly určeny ke kulturnímu využití. Celkem zámecké knihovny obsahují kolem 1 600 000 svazků.

Nejvýznamnější část zámeckých knihoven, 67 fondů (asi 490 000 svazků), dnes spravuje Národní památkový ústav. Dalších 40 fondů (asi 200 000 svazků) bylo po roce 1989 navraceno původním majitelům a více než 190 svozových fondů je ve

---

¹⁴ Blažiček O. J. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*, s. 6-9.

¹⁵ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 3.

¹⁶ Národní památkový ústav, dostupné z: www.npu.cz

vlastnictví Národního muzea v Praze. Malou část zámeckých knihoven vlastní i jiné kulturní a vědecké instituce jako muzea, knihovny nebo Akademie věd.¹⁷

Národní památkový ústav je odbornou a výzkumnou organizací státní památkové péče s celostátní působností. Zajišťuje a vykonává aplikovaný vědecký výzkum a další odborné, vzdělávací, publikační, pedagogické a popularizační činnosti pro zajištění odbornosti v péči o kulturní památky a památkově chráněná území. Jeho posláním je chránit svěřené kulturní dědictví, aby zůstalo zachováno i pro další generaci. Řízením Národního památkového ústavu je pověřeno Ministerstvo kultury České republiky. Národní památkový ústav spravuje 104 nemovitých památek, mezi které patří hrady, zámky, kláštery, kostely, skanzeny a technické památky. Dále spravuje movité památky, jejichž přesný počet není zatím známý, neboť stále probíhá jejich odborné zpracování. Movité památky jsou stejně jako další části památkového fondu České republiky chráněny zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Dělí se na mobiliární fondy a historické knihovní fondy.¹⁸

2.3 Zámek Kozel a jeho knihovna

Na území dnešního západočeského kraje, kde se nachází i zámek Kozel, se v minulosti vytvořilo okolo 120 zámeckých knihoven. Některé z nich zanikly, jiné byly ze země odvezeny nebo se sloučily s jinými knihovními fondy. Mnoho ze zámeckých knihoven bylo na počátku 50. let zlikvidováno. Většina z těch, které zůstaly zachované, byly nově svěřeny do správy státu.¹⁹

Mezi poslední zmiňované patří knihovna na zámku Kozel. Zámek na základě konfiskačních dekretů připadl v roce 1945 do vlastnictví státu. V roce 1946 byl vybrán ke kulturnímu využití a krátce na to zpřístupněn veřejnosti. Zároveň byl určen jako jedna z tzv. sběren, na které byl svážen mobiliář z nezpřístupněných památkových objektů. Zámek tak byl obohacen o předměty, převážně ze západních a jihozápadních Čech. Spolu s mobiliářem byly do sběren umísťovány i desítky tisíc svazků ze zestátněných zámeckých knihoven.²⁰

---

¹⁷ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 1-2.

¹⁸ Národní památkový ústav, dostupné z: www.npu.cz

¹⁹ Mašek, P. *Menší zámecké knihovny západních Čech*, s. 203.

²⁰ Zámek Kozel, dostupné z: www.zamek-kozel.eu

Co se týká osudu samotné původní knihovny, zůstala na Kozlu část sbírky, kterou budovali Valdštejnové. Nově sem byla převezena cenná stadionská knihovna ze zámku Kout na Šumavě. Její část je uložena ve dvou místnostech, které jsou dnes součástí prohlídkové trasy.²¹ Zámecká knihovna je ve správě Národního památkového ústavu. Metodickým dohledem bylo pověřeno Oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea. V roce 1991 byla knihovna na zámku Kozel prohlášena za kulturní památku. Celkem je dnes na zámku evidováno 26 354 knihovních jednotek.²²

2.3.1 Kmenová knihovna

Jako kmenovou knihovnu můžeme označit sbírku z 19. a 20. století, která na zámku zůstala po Valdštejnech. Avšak také zakladatelé zámku Černínové si zde budovali svoji knihovnu. Jejich sbírka se ale nedochovala. Valdštejnové, kteří zámek po Černínech zdělili, ji nejspíš roztrídili a převezli na zámek Doksy. V tamní knihovně se dodnes nachází přes 120 děl ve více než 320 svazcích s provenienčním označením Vojtěcha Černína, Jana Václava Černína, Heřmana Jakuba Černína a Marie Arnošky Černínové rozené ze Šternberka.

Valdštejnové zámek Kozel využívali jen jako své lovecké sídlo. Jejich cenná rodová knihovna proto vznikala jinde, především na zámku v Doksech. Na Kozlu shromáždili jen menší sbírku novodobé literatury. Knihovna Valdštejnů původně obsahovala přibližně 1 700 svazků. Většina z nich byla vytříděna do distribučního střediska a asi 20 svazků bylo věnováno dalším institucím, např. Náprstkovu muzeu.

Kmenový knihovní fond, který je na Kozlu dochován, obsahuje přibližně 636 svazků.²³ Po zavedení nové evidence, na základě které došlo k novému označení, přečíslování a navýšení některých knihovních jednotek, je dnes na zámku evidováno 701 knihovních jednotek.²⁴ Knihovna je sbírkou především Karla z Valdštejna. Jeho podpisem jsou opatřeny například cestopisy z první poloviny 20. století. Knihami přispěla i Karlova manželka Marie z Valdštejna. Své svazky opatřovala podpisem nebo červenobílým štítkem se znakem Kinských a jménem Marie. Menší počet knih pochází

---

²¹ Knoflíček, Z. *Zámek Kozel*, s. 153-154.

²² Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu.

²³ Mašek, P. *Menší zámecké knihovny západních Čech*, s. 209.

²⁴ Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu.

od jejich dětí, například od hraběnky Sofie (*1921). Valdštejnové si na zámek Kozel přivezli i několik knih ze zámku Doksy. Obsahově tvoří fond především románová literatura z 19. a 20. století. V knihovně se nacházejí také publikace o umění nebo Gothajské genealogické almanachy. Dochováno je i několik bohemik. Jedná se hlavně o německé překlady český autorů.²⁵ Jako příklad uvádím dvě dochovaná díla od Karla Čapka – „*Carl Čapek, Post, Polizei hunde und Räuberei, Berlin, 1933, Williams & Co*“²⁶ a „*Karel Čapek, Das Jahr des Gartners, Leipzig, Verlag*“²⁷.

2.3.2 Svozy na zámku

Knihovny, které byly po zestátnění přemístěné z místa, kde vznikly, na jiný objekt, se nazývají svozové. Na zámek Kozel byly přivezeny knihovny z Bečova nad Teplou (279 knihovních jednotek), Dolní Lukavice (814 knihovních jednotek), Halže (66 knihovních jednotek), Hořákova (34 knihovních jednotek), Kanice (70 knihovních jednotek), Krušce (1 111 knihovních jednotek), Lázně u Chudenic (1 503 knihovních jednotek), Merklína (1 449 knihovních jednotek), Nečtin (2 408 knihovních jednotek), Nemilkova (32 knihovních jednotek), Osvračína (1 695 knihovních jednotek), Tachova (1 382 knihovních jednotek), Terešova (39 knihovních jednotek), Těšova (21 knihovních jednotek), Veselí u Janovic (101 knihovních jednotek) a Žinkov (517 knihovních jednotek). U řady knih není přesný původ známý, jsou proto označovány jako tzv. „neznámý fond“ (6 220 knihovních jednotek). Další knihovnou, která byla na zámek Kozel umístěna, je stadionská knihovna z Koutu na Šumavě (7 642 knihovních jednotek), které je podrobně věnována další kapitola.²⁸

Podrobným studiem zámeckých knihoven v západních Čechách se ve své diplomové práci zabývala Anna Kůsová. V následujícím přehledu nabízím dostupné informace o původu a majitelích některých knihoven svezenných na zámek Kozel.

- Bečov nad Teplou - Knihovnu vybudovala knížata Beaufort Spontinové.
- Halže - Majitelem knihovny v Halži byl rytíř Franz Landwehr.
- Hořákov - Knihovna patřila rodu Thun. Celkem ji tvořilo 864 knihovních svazků.

²⁵ Mašek, P. *Menší zámecké knihovny západních Čech*, s. 209-210.

²⁶ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 1310.

²⁷ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 1311.

²⁸ Uvedené jsou všechny svozy doplněné aktuálním počtem knihovních jednotek k 1.1.2014.

- Krušec - Knihovnu vlastnil p. Lipovský.
- Lázně u Chudenic - Knihovna patřila Černínům z Chudenic. Obsahovala řadu vzácných tisků a děl vztahujících se k členům černínského rodu.
- Merklín - Majiteli knihovny byl rod Pálfyů. Zvláštností je sbírka maďarské a italské literatury. Obsahuje beletrii a naučnou literaturu, německou lyrickou poezii, dětskou literaturu či literaturu o dostihovém sportu.
- Nečtiny - Knihovna patřila rodu Mensdorf - Pouffillyů.
- Tachov - Majitelem tachovské knihovny byl Alfred Windischgrätz. Tvoří ji knihy starších německých autorů a německá filozofie romantického období.
- Žinkovy - Knihovnu vlastnil p. Škoda.²⁹
- Kout - Knihovna rodu Stadionů vznikala na zámku ve

Warthausenu a doplňována byla v chodském Trhanově. Po vymření Stadionů ji zdědili Schönbornové, kterým patřila až do roku 1945. Knihovna celkem obsahuje 7 993 svazků vysoce hodnotné literatury z období 1517 - 1840.³⁰ Přibližně 1 400 svazků, tvoří knihy ze 17. století z oboru historie, politologie nebo ekonomie. Součástí knihovny jsou cestopisy, teologická díla nebo dvorská literatura o pravidlech chování a konverzace u dvora. Doba osvícenství přinesla knihy filozofické a politické, které vycházely ve francouzských nebo německých překladech. V 18. století se zvýšil také počet knih z poezie, komedie, satiry, francouzských a italských dramát. Většinu „moderní literatury“ z konce 18. a začátku 19. století tvoří romány a povídky.³¹

---

²⁹ Kůsová, A. *Zámecké knihovny jako součást jednotné soustavy knihoven v západních Čechách*, s. 14-17.

³⁰ Lifka, B. *Knihovna na zámku Kozlu*, s. 9.

³¹ Erkhart, W. *Von Warthausen nach Kozel*, s. 138-141.

3 STADIONSKÁ KNIHOVNA

3.1 Stadionové

Stadionové byli jihoněmeckým panským, později také hraběcím rodem. Významnou roli v dějinách hráli od 14. století, kdy se rod rozdělil na alsaskou a švábskou větev. Švábská větev vymřela koncem 17. století. Ve stejném století Stadionové přišli do Čech. Představitel alsaské větve Johann Filip Stadion (1652 - 1741/1742) koupil několik panství v Čechách, mezi nimi Chodov, Kout, Všeruby, Záhořany nebo Trhanov. Jeho synové Friedrich (1691 - 1768) a Filip (1720 - 1785) založili další dvě větve rodu Stadionů - von Warthausen a von Thannhausen. Začátkem 18. století byli Stadionové povýšeni mezi říšská hrabata.³²

Mezi nejvýznamnější členy rodu patřil Friedrich Stadion - Warthausen. Byl prvním ministrem kurfiřta mohučského a také velkým přítelem slavného německého básníka Christopa Wielanda, který často studoval ve stadionské knihovně. Friedrichův vnuk Friedrich Lothar (1761 - 1811) zastával mimo jiné funkci rakouského vyslance v Mnichově. Byl známý jako velký odpůrce francouzské revoluce. Jeho bratr Johann Filip (1763 - 1824) působil jako vyslanec ve Stockholmu, Londýně, Berlíně a Petrohradu. Později ve funkci státního kancléře, patřil mezi velké odpůrce císaře Napoleona. Větev Stadion - Warthausen vymřela v roce 1906 smrtí Georga Franze (1844 - 1906).

Z větve Stadion - Thannhausen se proslavil pouze Filip Franz Emrich (1799 - 1868), člen řádu německých rytířů, který se zúčastnil vojenských tažení do Itálie. Tato větev vymřela Filipem Franzem Josefem (1847 - 1908) v roce 1908. Tím vymřel i celý rod hrabat Stadionů.³³

3.2 Historie a obsahový rozbor stadionské knihovny

Vznik stadionské knihovny je spojován s počátkem 16. století, s dobou, kdy Christoph Stadion (1478-1543) z alsaské větve začal budovat librář, který se

---

³² Halada, J. *Lexikon české šlechty*, s. 148-149.

³³ Mašek, P. *Modrá krev*, s. 266-267.

později stal majetkem celého rodu. Christoph patřil mezi velké vzdělance a setkával se například s Erasmem Rotterdamským. Z této doby je v knihovně tisk o životních osudech rytíře Teuerdanka, jež měl představovat císaře Maxmiliána. Kniha byla nejspíše sepsána podle předlohy a na přání samotného císaře.³⁴ „*Die Geschichten des Ritters Tewrdannck, Nürnberg, 1519.*“³⁵

Svou sbírkou knihovnu obohatil Johann Filip Stadion (1652 - 1741/1742) či jeden z jeho synů Franz Konrad (1679 - 1757). Franz Konrad shromáždil ve svém rodovém sídle na zámku ve Warthausenu přes 900 svazků knih. Jednalo se převážně o knihy dějepisné, teologické, geografické a přírodovědecké. Vlastnil také některé prvotisky a vzácná ilustrovaná díla. Všechny knihy nechával označovat svým exlibris. Do knihovny přispěla i Franzova sestra Marie Maxmiliána, jejímž manželem byl hrabě Berlepsche. Po jeho smrti v roce 1712 se do knihovny dostaly svazky pozůstalé po něm a zároveň i knihy dalších členů rodu. Svědčí o tom jednotlivé exlibris, supralibros a majetnické vpisky v knihách, ale také katalog berlepschovské knihovny uložený ve stadionském archivu.

Knihovnu budoval i jeden z bratrů Franze Konrada Friedrich Stadion (1691 - 1768). Friedrich zastával vysoké úřady na dvoře mohučského kurfiřta. Byl protektorem výmarského kruhu básníků. Podporoval Wielanda a dopisoval si s Voltairem. Wielandův podíl na budování knihovny je zřejmý díky četným vlastnoručním poznámkám v některých filozofických knihách. Friedrich knihovnu obohacoval o literaturu převážně ze 40. až 60. let 18. století. Dokupoval ale i starší filozofická a historická díla, hlavně francouzskou klasiku, knihy právnické a národopisné. Shromáždil celkem přes 1400 svazků. Samotný Friedrich v knihovně často studoval. S knihami se seznamoval sám nebo prostřednictvím své společnice a předčitatelky Sophie La Roche, známé spisovatelky, jejíž manžel byl v dané době knihovníkem stadionské knihovny. Friedrichova manželka Anna Augusta, baronka ze Sickingen, která pocházela ze starého německého rodu, obohatila sbírku o knihy z její rodiny. Po smrti Friedricha byla knihovna už dosti rozsáhlá a cenná. Odrážela stopy rytířství a dvořanství 16. století, byla odrazem reformace mezi katolickými Stadiony, představovala knižní barok 17. století nebo díla nesoucí stopy libertinství a osvícenství 18. století.³⁶

³⁴ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 27.

³⁵ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 141.

³⁶ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 28-30.

Další z dvojice bratrů, kteří doplňovali a obohacovali knihovnu, byli Friedrich Lothar Stadion a Johann Filip Stadion. Friedrich Lothar (1761 - 1811) se zajímal o krásné písemnictví, německé kulturní dějiny a klasické jazyky. Johann Filip (1763 - 1824) zastával funkci vyslance ve Stockholmu a později funkci rakouského vyslance v Londýně. Právě knihy zakoupené v Londýně jsou zajímavé nejen obsahem, ale také vazbami. Jsou prací kniháře C. Kalthoebera. Většinou se jedná o klasicistní vazby z šedavěhnědé kůže se střídými zlatými linkami a hřbetními ornamenty.³⁷ Z knih, které jsou tak vázány, jmenuji např. 20 svazků divadelních her od Williama Shakespeara - „*Shakespeare Will., Prolegomena to the Dramatick Writings, London, 1788, John Bell*“³⁸, 4 svazky sebraného díla Salomona Gessnera – „*Die Sämtlichen Werke, Vídeň, 1789 - 1790*“³⁹ nebo kompletní dílo od Voltaira, které se skládá z 69 svazků knih - „*Voltaire, Oeuvres Completes, De l'Imprimerie de la Societé Litteraire Typographique, Paris, 1784-89*“⁴⁰. Johann Filip se zajímal nejen o krásnou literaturu, ale také o encyklopedická díla, námořnictví, anglický obchod a cestopisy. Nakupoval díla anglických státníků a parlamentních řečníků. Svě místo našly i knihy šířící ideje francouzské revoluce nebo knihy o napoleonských válkách. To, že se právě tyto knihy bez ohledu na cenzuru dostaly do knihovny, zvyšuje její vědní hodnotu. Hrabě dbal i na uspořádání knihovny. Knihy byly řazeny v regálech podle oborů, kterým byly přiděleny jednotlivé police. Obsahovou příbuznost se snažil označit stejnými vazbami.

V roce 1800 se Johann Filip stal rakouským vyslancem v Berlíně. I odtud rozšiřoval svojí knihovnu. Pro vazbu knih získal tehdy významného kniháře C. A. Schulze.⁴¹ Od něj pocházejí vazby na 42svazkovém díle od Wielanda – „*Wieland C. M., Sämtliche Werke, Leipzig, 1798*“⁴² a na 20 svazcích díla od Jeana Jacquese Rousseaua - „*Rousseau J. J., Ouevres Completes, Paris, 1801*“⁴³. V době, kdy Johann Filip působil v Petrohradě, byl nákup knih omezen. Sběrka byla obohacena jen o darované ilustrované publikace. V roce 1805 byl Johann Filip jmenován rakouským státním kancléřem a ministrem zahraničí. O čtyři roky později byl nucen odstoupit a na jeho místo se dostal Metternich. Pro Johanna Filipa to znamenalo dvouleté období státnického odpočinku.

---

³⁷ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 30-31.

³⁸ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 58.

³⁹ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 312.

⁴⁰ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 91.

⁴¹ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 32-34.

⁴² Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 157.

⁴³ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 436.

Věnoval se rodině, správě českých i švábských statků, cestování a samozřejmě také své knihovně.

Začátkem 19. století se spolu s bratrem Friedrichem Lotharem stále častěji zdržovali na svých panstvích v Čechách. Knihovna ve Warthausenu se jim nyní zdála daleko, proto se rozhodli převézt ji na jedno ze svých sídel do chodského Trhanova. Na zámku v Trhanově byla knihovna obohacena o další tituly, jež nesou heraldická exlibris se stadionským znakem od neznámého rytce. Friedrich Lothar se však z knihovny na Trhanově netěšil dlouho, neboť roku 1811 náhle zemřel.

Pro stadionskou knihovnu to znamenalo konec velkých nákupů a zisků knih. Johann Filip se opět věnoval spíše diplomatickým povinnostem a funkci rakouského ministra financí. Knihovna byla obohacena pouze několik odborných knih, dílo o antických a moderních krojích, rytinová díla či grafické cykly.⁴⁴ V této době však získal také slavné Bajky od Jeana de La Fontaina vytištěné v Parmě - „*La Fontaine, Fables, Parme, 1814*“.⁴⁵

Růst knihovny byl uzavřen v roce 1824 smrtí Johanna Filipa. Žádné z jeho dětí nebylo tak vášnivým knihomolem a čtenářem jako jejich otec. Snad alespoň jeden z jeho synů, Franz Seraf Stadion (1806 - 1853), do knihovny přispěl knihami, které byly vázané do zelených plátěných vazeb, polepené černými štítky a označené uvnitř červeným oválným razítkem.⁴⁶

Po vymření rodu Stadionů v roce 1908, byl osud knihovny spojen s koutsko-trhanovským velkostatkem. Nakonec připadla do vlastnictví rodu Schönbornů. Ti ji v roce 1923 přestěhovali na své sídlo v Koutě na Šumavě.⁴⁷ Knihovna byla opět katalogizována a opatřena novým exlibris – *Bibliotheca Schönborniana olim Stadionana*.⁴⁸ Schönbornové knihovnu vlastnili do roku 1945. Poté se stala spolu s ostatním schönbornským majetkem vlastnictvím státu. Jako další místo uložení stadionské knihovny byl vybrán státní zámek Kozel. Menší část byla umístěna také v bývalém klášteře Kladruby.⁴⁹

Přibližně 1 400 svazků (350 děl) je opatřeno exlibris Friedricha Stadiona, dalších asi 900 svazků (360 děl) bylo podle označení sbírkou Franze Konrada Stadiona.

---

⁴⁴ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 34-39.

⁴⁵ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel, s. 215.

⁴⁶ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 34-40.

⁴⁷ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 42.

⁴⁸ Erkhart, W. *Von Warthausen nach Kozel*, s. 136 - 137.

⁴⁹ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 42.

Pro snazší evidenci a přehled o knihovně vznikalo v průběhu let několik katalogů. Prvním byl zmiňovaný katalog z roku 1821 sepsaný na základě žádosti Johanna Filipa Stadiona. Vlastnoruční soupis stadionské knihovny vytvořil v letech 1924 - 1926 pražský knihovník Bohumír Lifka. Další katalog z 60. let 20. století byl již psaný na stroji.⁵⁰

Stadionská knihovna je dobově uzavřená knihovna, jež má nesmírnou sběratelskou a kulturní hodnotu. Ilustruje duchovní profil svých budovatelů, kteří mohou být určeni na základě exlibris, dedikací, vpisků nebo vazeb. To ukazuje také na její mimořádně historickou hodnotu.⁵¹ Bohatství Stadionů a jejich všestranné politické a kulturní zájmy a činnosti k sobě poutaly pozornost. Často se kolem nich shromažďovali další významní lidé. Řada spisovatelů stadionskou knihovnu navštěvovala nebo bádala v jejich archivech. Stadionové a jejich knihovna se pak objevovali v knihách těchto spisovatelů. Zmiňovanými autory byli Jindřich Šimon Baar, archivář František Teplý, lékař a spisovatel Josef Thomayer, znalec přírody Jan Vrba, chodský tradicionalista, folklorista a bajkař Jan František Hruška nebo povídkář a fejetonista František Bořek Dohalský.⁵²

---

⁵⁰ Erkhart, W. *Von Warthausen nach Kozel*, s. 137.

⁵¹ Lifka, B. *Knihovna na zámku Kozlu*, s. 10.

⁵² Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 8.

4 SOUČASNÁ ETAPA ZÁCHRANY KNIHOVNÍHO FONDU

4.1 Evidence knihovního fondu

Fondy zámeckých knihoven představují zatím ne úplně doceněné, prozkoumané a zpřístupněné bohatství jak z hlediska vědeckého, historického, tak i knihovědného. Základním předpokladem pro poznání a správu fondu je jeho katalogizace. Ta je také jedním z hlavních úkolů vlastníků a správců historických knihovních fondů.⁵³

Jak vyplývá z informací v dílech Jana Pelanta i Waltera Erkharta, pocházejí např. první zmínky o evidenci stadionské knihovny už z roku 1821. Johann Filip Stadion tehdy uložil jednomu ze svých vrchnostenských úředníků vypracovat soupis k celé knihovně. Vznikl dvoudílný rukopisný katalog, který ukazoval téměř přesnou podobu stadionské knihovny. Dokládá existenci 2 565 knižních titulů v 6 157 svazcích. Byla tak vytvořena cenná a nepostradatelná pomůcka pro evidenci a rychlé vyhledávání knih, neboť vedle titulu a počtu svazků se uvádělo i přesné místo uložení knihy podle regálů a příhrad.^{54,55}

Další katalog evidující stadionskou knihovnu pochází od pražského knihovníka PhDr. Bohumíra Lifky. Vznikal v letech 1924 - 1926 a nese název *Bibliotheca Schönborniana olim Stadioniana, Catalogus Localis*. Katalog byl na základě zaměření obsahu knih rozdělen do pěti částí, které autor pojmenoval písmeny abecedy - A, B, C, D, E. Pod každou z těchto částí následně přiřadil hned několik odvětví. Například do části A patřila historie, genealogie, heraldika, numismatika a ikonografie, do části B náboženství, politika a ekonomie atd. Následně PhDr. Bohumír Lifka u každé knihy vlastnoručně zapisoval autora, název titulu, rok vydání a počet svazků. Místo bylo ponecháno i na případné poznámky, do kterých se zaznamenával mimo jiné počet přívazků.⁵⁶ (viz příl. č. 3)

⁵³ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 4.

⁵⁴ Pelant, J. *O stadionských archiváliích a knihách*, s. 39.

⁵⁵ Erkhart, W. *Von Warthausen nach Kozel*, s. 137.

⁵⁶ Lifka, B. *Bibliotheca Schönborniana olim Stadioniana*.

V době před druhou světovou válkou byly zámecké knihovny většinou veřejnosti nepřístupné. Pokud některé z nich byly přístupné, neměly často zpracované žádné katalogy, které by dokládaly obsahový rozbor knihovny. Tato situace se pomalu mění právě po roce 1945. Zestátněné památkové objekty se začínají zpřístupňovat a zámecké knihovny se tak stávají nedílnou součástí jejich vnitřní instalace. Postupně začínají vznikat i první lokální katalogy. Zpočátku je zpracovávají místní občané nebo externí pracovníci Státní památkové správy. Až v roce 1952 začínají lokální katalogy sepsávat odborní pracovníci podle přesných směrnic Ministerstva kultury. V roce 1954 bylo založeno Oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze, jehož správou byl pověřen tehdejší ředitel Náprstkova muzea PhDr. Bohumír Lífka. Jedním z úkolů oddělení bylo vybudovat souborný katalog zámeckých knihoven. Se samotnou katalogizací do souborného katalogu se začalo o rok později.⁵⁷

V současné době je správcem více než poloviny zámeckých knihoven Národní památkový ústav, jež je povinen vést odbornou a průběžnou evidenci historických knižních sbírek. Interiérové knihovny jsou nedílnou součástí mobiliární výbavy objektů. Narozdíl od mobiliárních fondů, které byly předmětem zpracování již dříve, knihovní fondy byly, až na výjimky, dlouho evidovány jen na úrovni lokálních katalogů.⁵⁸ Za první oficiální systematickou celoplošnou evidenci knihovního fondu může být považována evidence z 60. let 20. století. Tehdy vznikly lokální katalogy, dnes mezi památkáři nazývané podle vazby „Černé knihy”. Veškerý knihovní fond uložený na zámku Kozel byl roztříděný podle místa původu na několik fondů. Knihy, u kterých se přesný původ nevěděl, byly zařazeny pod tzv. neznámý fond. Následně bylo každému svazku přiděleno specifické inventární číslo. Knihy byly řazeny vzestupně podle inventárních čísel a zároveň podle místa původu. Na zámku Kozel tak vznikl dvoudílný lokální katalog, který již obsahuje velmi stručné popisy jednotlivých knihovních svazků. Zapisoval se autor díla, zkrácený název, místo a rok vydání knihy, počet dílů, počet svazků, popřípadě poznámka. Tato evidence ještě neobsahuje informace o uložení knihy ani obrazovou informaci. Po dlouhou dobu byly lokální katalogy využívány nejen pro evidenci, ale také jako nezbytná pomůcka při inventarizaci knihovny, o čemž svědčí poznámky v katalogích.⁵⁹ (viz příl. č. 4)

---

⁵⁷ Kůsová, A. *Zámecké knihovny jako součást jednotné soustavy knihoven v západních Čechách*, s. 18-19.

⁵⁸ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 5.

⁵⁹ Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel.

Se vznikem lokálních katalogů se může poprvé také hovořit o dvou základních částech evidence - statické tzv. základní evidenci, a dynamické tzv. průběžné evidenci. Základní evidence se týká identifikačních informací, zatímco průběžná evidence zaznamenává informace o pohybu a změnách. Katalogy pro základní evidenci byly právě Černé knihy. Průběžná evidence se na zámku Kozel administrovala v dalších katalogích, v tzv. knihách zápůjček, výpůjček, úbytků, přírůstků a restaurátorských prací.

V roce 1974 byl na základě vládního úkolu vydán seznam zkratk. Všem památkovým objektům a každému mobiliárnímu i knihovnímu fondu byla pro přehlednější evidenci přiřazena konkrétní zkratka a zároveň došlo k přidělení nových inventárních čísel jako jedinečného identifikátoru předmětu.⁶⁰ Původní inventární čísla se však stále evidují a to v lokálních katalogích, v elektronické evidenci i v jednotlivých knihách. V každém knižním svazku je zapsáno staré i nové inventární číslo, doplněné ještě razítkem nesoucím informaci, že kniha patří do zámecké knihovny Kozel. Lokální katalogy se využívaly až do úplného zautomatizování evidence zámeckých knihoven. Přesto, že se dnes na zámku Kozel již plně využívá elektronická evidence, úloha lokálních katalogů je neméně důležitá. Při nejrůznějších nesrovnalostech jsou to právě často ony katalogy, které zaměstnanci pro vyhledání potřebné informace využívají.

Rozvoj výpočetní techniky, softwarové vybavení a především celosvětové standardy katalogizace přinesly změnu i v evidenci zámeckých knihoven. Lokální katalogy začaly být postupně převáděné do elektronické podoby, čímž došlo k zahájení skutečné odborné katalogizace.⁶¹ Zámecké knihovny se od jiných knihoven liší v začlenění knihovních fondů do spravovaného majetku a s tím souvisí odlišný pohled na jejich odborné zpracování. Katalogizační záznam musí splňovat odborné knihovnické a knihovědné požadavky, zároveň musí být dostatečný také z pohledu majetkoprávního a z pohledu ochrany sbírek. Tato hlediska se brala v úvahu definování metodického přístupu i při tvorbě katalogizačních záznamů a při výběru vhodného softwaru pro evidenci knihovních jednotek. Zámek Kozel byl první objekt, na kterém se s automatizací knihovního fondu začalo. Elektronická evidence na Kozlu existuje od 80. let 20. století. Nejprve se do elektronické podoby převáděla evidence mobiliárního fondu a následně byla převedená také celá evidence fondu knihovního.

---

⁶⁰ Knihovní fond na zámku Kozel od té doby používá zkratku KZk, za kterou následuje pětimístné inventární číslo (např. KZk00001).

⁶¹ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 5.

Prvním programovým nástrojem, který se pro evidenci mobiliárního a posléze knihovního fondu používal, byl tzv. MonumIS, po inovaci nazývaný MobSIS. V současnosti se na všech objektech pod správou Národního památkového ústavu využívá nejvyspělejší centrální síťová verze programu CastIS 2011. Dnes jsou lokální katalogy knihovny na Kozlu kompletně převedeny do elektronické podoby a doplněny digitální fotodokumentací.

4.1.1 CastIS

CastIS je softwarový nástroj pro evidenci movitého kulturního majetku. Je souhrnným řešením databázové evidence a správy mobiliárních fondů památkových objektů, sbírek, muzeí, galerií, depozitářů a církevních objektů. Vznikl na základě metodiky Národního památkového ústavu s ohledem na jednotlivé provozní požadavky správců majetku přímo na objektech. Program CastIS vytváří společnou datovou strukturu pro evidenci historických, sbírkových a uměleckých předmětů. Záměrem autorů programu je historický majetek zaevidovat, popsat, identifikovat, monitorovat a zhodnotit jeho technický stav, včetně prostředí, ve kterém je uložený. V současnosti program poskytuje základní evidenci předmětů, průběžnou evidenci předmětů, evidenci stavů předmětů v čase, evidenci knihoven, evidenci lokací aj. Umožňuje komplexní vyhledávání a třídění dat, nabízí datové, obrazové identifikace a multimediální soubory. V případě krádeží nebo ztrát přispívá také k účelům identifikačním a k možnosti okamžitého získání potřebných informací pro policii. Program CastIS obsahuje výstup přímo do policejního systému SEUD a je propojen s bezpečnostním a monitorovacím systémem DomiNET. Dále umožňuje evidenci čárových kódů a je připravený i na propojení evidence s ochranou pomocí RFID tagů (mikročipů). Program CastIS byl navržen především pro správu a evidenci mobiliárního fondu. Ten je však úzce spjatý s fondem knihovním, neboť ke správě památkových objektů neodmyslitelně patří také správa knihoven, proto byl postupně doplněn o modul umožňující evidenci fondů zámeckých knihoven.⁶²

Ve své statické části CastIS obsahuje základní data, která popisují předmět, a multimediální prvky pro jeho co nejpřesnější identifikaci. Základní evidence je hlavním modulem programu, která odkazuje na pořizování dat, výběry, exporty

---

⁶² CastIS 2008, dostupné z: <http://www.castis.cz/index.html>

a importy, správu rejstříkových čísel, vazbu na účetní evidenci, inventarizační protokol, čárové kódy, statistiky atd. V úvodní nabídce základní evidence jsou kompletní údaje sloužící pro prohlížení, pořizování, editaci a tisk karet.⁶³ Knihy jsou zde řazeny vzestupně podle nových inventárních čísel. Do hlavních údajů se zapisují základní informace o knize, kam patří nové i staré inventární číslo, původní fond, majitel a způsob nabytí knihy. Dále se zapisuje název titulu, popřípadě název části, díl, vydání a počet svazků. Poznává se místo a rok vydání, informace o tiskárně a nakladatelství. Do popisu knihy se ještě doplňují její rozměry. Důležitou informací je současné umístění knihy v posloupnosti objekt, místnost, skříň, regál a řada. (viz příl. č. 5) V části odborného popisu se vyplňuje typografický popis knihy a popis vazby. Do dalších údajů se zapisuje autor, čímž je myšlen autor textu a možné je vyplnit i autora ilustrací a vazby. Popisuje se zde také použitý materiál, technika a v jakém stavu je kniha v době popisu. Kromě této datové identifikace nabízí základní evidence také dokumentaci obrazovou. Poprvé tak byla evidence knihovního fondu doplněna obrazovou informací.⁶⁴ Na Kozlu byla na tehdejší dobu zvolena poměrně netradiční cesta pořízení fotografie knihy. Nejprve se pořídil kinofilmový diapozitiv, který se následně digitalizoval. Tím vznikly dvě varianty archivních materiálů, barevný diapozitiv a elektronická data. Ve fotografii je použité také porovnávací měřítko.

Jako další službu program nabízí ke každé knihovní jednotce přiřadit libovolný externí soubor, tzv. přípojný dokument. Tím jsou myšleny soubory, které s předmětem souvisejí, ale nejsou součástí databáze. Většinou se takto připojují naskenované restaurátorské zprávy, protokoly, smlouvy o výpůjčkách, doklady o nabytí nebo obrázky z jiných zdrojů.⁶⁵ Na Kozlu byla nedávno do elektronické evidence vložena ke každé knize její digitalizovaná historie. Podle inventárních čísel byly dohledány a připojeny např. naskenované záznamy lokálních katalogů a seznamy od PhDr. Bohumíra Lifky.

Se základní evidencí je propojena také inventura. Ta je jedním z konečných výsledků správné základní i průběžné evidence. Do CastISu se zapisuje typ inventury, přesné rozmezí dat, ve kterých se konala, a složení inventarizační komise. Po dokončení inventury je vygenerován inventarizační protokol.⁶⁶ Při poslední inventuře se

---

⁶³ CASTIS verze 2011, s. 20.

⁶⁴ Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu.

⁶⁵ CASTIS verze 2011, s. 32.

⁶⁶ CASTIS verze 2011, s. 46.

ještě při fyzické kontrole knih využívaly vytištěné karty o knihách. Do programu CastIS, který byl tehdy nainstalován pouze v jednom počítači, byly informace doplňovány až dodatečně. Cílem do budoucna je, že se díky bezdrátovému připojení a přenosným počítačům budou zaznamenávat údaje přímo při inventuře v knihovně a depozitáři. To kromě jiného povede k časovému urychlení inventury a snad i k jejímu zefektivnění. Inventurník ihned po zkontrolování knihy bude moci zapsat informace o jejím stavu apod. Tento způsob inventury je na zámku Kozel využíván již při inventuře mobiliáře.

Modul průběžné evidence je součástí programu CastIS, která zachycuje evidenci veškerých pohybů předmětů. Je tak možné zjistit umístění předmětu v daném čase. Chronologie pohybů se uchovává v databázi a je propojena se základní evidencí. Průběžná evidence se člení na čtyři hlavní oblasti, kterými jsou pohyb vlastních předmětů, výpůjčky a přírůstky, pohyby objektu a evidence výpůjček. Do pohybu vlastních předmětů mimo objekt se zaznamenávají zápůjčky v rámci Národního památkového ústavu, zápůjčky mimo organizaci Národního památkového ústavu, restaurování a úbytky, jimiž jsou myšleny restituce, prodej, ztráty nebo vyřazení.⁶⁷ Modul výpůjčky a přírůstky umožňuje evidovat výpůjčky v restaurování, výpůjčky z jiných fondů či organizací a přírůstky (dary, nákupy a nálezy).⁶⁸ Pohyb předmětu po objektu je modul, do kterého se zaznamenávají změny umístění předmětů.⁶⁹ Evidence výpůjček pak slouží pro evidenci předmětů vypůjčených na zámek z jiného objektu.⁷⁰

Program CastIS byl na zámku Kozel doplněn ještě o další modul, tzv. dispozice objektu, ve kterém byla využita možnost propojit zmíněná data s prostorovou dokumentací památkového objektu a vytvořit tak prostorovou identifikaci předmětu či knihy a tím zobrazit prostředí, ve kterém je mobiliární předmět či knihovní svazek uložen. Předpokladem pro takovou identifikaci bylo podrobné nasnímání místnosti, prostor, skříní, regálů a ostatních úložných prostor z různých pohledů, aby bylo možné najít a označit všechny předměty, které se nacházejí v daném místě. Vznikla tím tzv. ilustrovaná lokace, ke které je připojený popis jednotlivých předmětů a prostor. Doplněná je statickým a dynamickým obrazovým záběrem.⁷¹ Po zvolení určité místnosti, v našem případě např. knihovny, se tedy zobrazí přesný popis dané místnosti

---

⁶⁷ CASTIS verze 2011, s. 64.

⁶⁸ CASTIS verze 2011, s. 70.

⁶⁹ CASTIS verze 2011, s. 72.

⁷⁰ CASTIS verze 2011, s. 75.

⁷¹ CASTIS verze 2011, s. 58-60.

jako je plocha, počet oken a dveří. Kromě informací o konkrétní místnosti víme také, které předměty se tam nacházejí, ať mobiliář, plastiky, knihovní svazky aj. Zároveň můžeme získat informace o přesném obsahu určité skříně a to v posloupnosti skříní, regál a řada. Zpracování tohoto modulu je určitě velkým obohacením v evidenci knihovního fondu.

Zámek Kozel má v současnosti zpracované veškeré předepsané formy evidence jak mobiliárního, tak knihovního fondu. Jako na jednom z mála památkových objektů jsou tyto základní informace zanesené v programu CastIS u všech předmětů, včetně knihovních jednotek. Jednotlivé evidence jsou mezi sebou vyrovnány a případné nedostatky jsou řádně vysvětleny a dokladovány. Přestože je program CastIS z hlediska památkářského zcela dostačující a neustále se pracuje na jeho zdokonalení, z hlediska knihovnického nesplňuje mezinárodní standardy. Proto se v roce 2008 přistoupilo k využívání dalšího knihovnického systému pro odborné zpracování zámeckých knihoven. CastIs však zůstal i nadále hlavním evidenčním programem pro zpracování mobiliárního a knihovního fondu na objektech ve správě Národního památkového ústavu.⁷²

4.1.2 Clavius

Při rozhodování o hlavním knihovnickém systému, který bude užíván pro evidenci zámeckých knihoven, se uvažovalo o některém z již existujících softwarů, užívaných ke zpracování starých tisků. Výběr systému byl závislý především na finančních možnostech. Z toho důvodu byly zamítnuté velké knihovní systémy typu Aleph. Uvažovalo se např. o systému T Series nebo o systému Clavius. Rozhodnuto nakonec bylo pro Clavius české firmy LANius. Výhodou byly nižší pořizovací i provozní náklady. Navíc se jedná o český produkt, což znamená dostupný a plně fungující servis. Další výhodou bylo, že systém Clavius je obohacen o speciální modul určený pro katalogizaci starých tisků a je využíván v řadě muzeí, galerií, archivů a jiných organizací, které zpracovávají staré tisky a rukopisy.

Katalogizační záznam v Claviu obsahuje všechny údaje požadované mezinárodními katalogizačními pravidly. Pro zpracování starých tisků byl navíc doplněn o další nepovinné údaje, které jsou však pro zpracování zámeckých fondů

---

⁷² Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 5-6.

důležité. Se zaváděním systému Clavius se prováděly i jeho softwarové úpravy, které měly zajistit větší spokojenost uživatelů. Jednalo se o úpravy tiskových sestav, doplňování některých polí a vytvoření speciální vydávací a tiskové sestavy na základě novely zákona o účetnictví, která vstoupila v platnost v roce 2009. Novela stanovila povinnost vést v účetní evidenci veškerý majetek Národního památkového ústavu, tedy i jednotlivé svazky historických knihovních fondů. Nejvhodnějším nástrojem pro tuto evidenci se zdála právě elektronická podoba lokálních katalogů. Záznamy však měly rozdílné podoby ve smyslu obsahovém, formálním i evidenčním. Proto bylo nutné je sjednotit tak, aby výsledný katalogizační záznam zajistil jednoznačnou identifikaci každé jednotky ve standardizovaném tvaru, tzv. minimální katalogizační záznam.

Samotná katalogizační pravidla a podoba katalogizačního záznamu byly předmětem dlouhého vývoje. Automatizace knihovnických procesů, potřeba mezinárodní výměny katalogizačních záznamů a potřeba výměny mezi různými knihovnickými systémy vedla už v roce 1996 k přijetí mezinárodních standardů – ISBD (Mezinárodní standardizovaný katalogizační záznam) a AACR2 (Anglo-americká katalogizační pravidla). Došlo také ke sjednocení tvorby katalogizačních záznamů a k přijetí mezinárodního výměnného formátu UNIMARC a MARC21. To zaručuje použitelnost a propojitelnost záznamů v rámci jednoho státu i v rámci celého světa. Zámecké knihovny však obsahují dokumenty, které se významně liší některými popisnými rysy. Odlišnosti jmenného zápisu starých tisků, prvotisků a rukopisů řeší na celosvětové úrovni jedna z řad standardu ISBN, konkrétně ISBD(A) z roku 1997. Použití těchto standardů také v odborné katalogizaci v rámci Národního památkového ústavu a jeho objektů je jediná cesta, která by mohla v budoucnu zajistit bezproblémový přechod na nově vznikající knihovnické systémy.⁷³

Elektronické zpracování katalogizačních záznamů znamenalo nahrazení stávajících lokálních katalogů, ale i knihovědné a tématické poznání těchto historických fondů. Obecně se popis starých tisků dělí na dvě části. První je popis bibliografický, který podrobně zaznamenává bibliografické údaje. Záznam je vytvářen na základě informací získaných přímo z knihy a pomocí přesně definovaných pravidel platných pro katalogizaci v České republice. Druhou částí je knihovědný popis, který se zabývá typografickým popisem konkrétního exempláře a jeho individuálních znaků. Tato část

---

⁷³ Hájek, P. *Odborné zpracování historických knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu*, s. 100-101.

se považuje za nejdůležitější a nejpřínosnější při popisu starých tisků, neboť to činí fondy jedinečnými.⁷⁴

K dosažení jednoznačnosti a nezaměnitelnosti katalogizačních záznamů je nutný hlavně jednotný výklad základních pojmů. Základním pramenem pro vytváření knihovnického popisu je přesný přepis údajů v podobě, v jaké jsou uvedeny na titulním listě zpracovávaného dokumentu. Pokud se vychází z lokálních katalogů, je nutné, aby byl záznam v přesné podobě, v jaké je uveden v katalogu. Za popisnou jednotku je považováno každé dílo, které je spojeno do jedné vazby. Každý takový svazek má svojí signaturu. Jednotlivé položky, které se do bibliografického popisu v systému Clavius zaznamenávají, jsou podobné, jako u systému CastIS. Uvádí se aktuální signatura, původní signatura a popřípadě také signatura historická. Zapisuje se fond, tedy místo původního uložení knihy. Zaznamenává se autor a název díla. U vícesvazkových děl se uvádí i číslo části a pořadové číslo. Mezi další důležité údaje, které se do záznamu vyplňují, patří místo a rok vydání či jméno nakladatele. Zákon o účetnictví vyžaduje také doplnění údajů o dostupnosti a ceně knihy. Tento údaj je ovšem velmi kontroverzní, proměnný a v důsledku může být i nebezpečný. Historické knihovní fondy byly do majetku státu převedeny bez vyjádřené ceny, a proto se rozhodlo o uvádění hodnoty 1 Kč.⁷⁵ Do pole poznámek o kontrolách a zásazích do stavu exempláře se poznamenávají údaje o aktuálním stavu knihy, záznamy o inventuře či revizi a termín daného úkonu.⁷⁶

Hodnota starých tisků nespočívá jen v hodnotě autorského díla, ale také v jeho typografickém ztvárnění a grafické či malířské výzdobě. To vytváří jedinečnost každého exempláře. Staré tisky proto nemohou být popisovány pouze z knihovnického hlediska, tj. podle informací z titulního listu. Důležité je věnovat se také popisu individuálních znaků každého díla, neboť to tvoří jeho hodnotu umělecko – historickou. Popisem těchto individuálních znaků se zabývá knihovědný popis. Dílo je hodnoceno na základě tiskařského zpracování. Uvádí se druh písma, charakter sazby, barva tisku či existence a popis signatur. Nedílnou součástí je i popis titulního listu a ilustrací. Popis vazby je důležitým identifikačním prvkem každé knihy a zároveň velmi důležitým z hlediska péče a ochrany exempláře. Uvádí se použitý materiál, informace o barevnosti, způsob výzdoby, nápisy a iniciály, existence spon, stužek kovových aplikací

---

⁷⁴ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 6.

⁷⁵ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 7-9.

⁷⁶ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 13.

a jejich kompletnost. Samostatně se popisuje hřbet a ořízka, jejich stav a případný rozsah poškození.⁷⁷ Velmi důležitou součástí knihovědného popisu jsou provenienční znaky. Tyto znaky umožňují analyzovat vazby mezi jednotlivými knihovními fondy a konkrétními vlastníky, přispívají k výzkumu rodových dějin a dokreslují úroveň vzdělanosti jednotlivých členů rodů, jejich postavení, zájmy a potřeby. Mezi provenienčními znaky patří vpisky, supralibros či ex-libris. Staré tisky často obsahují také razítka a pečete. Zajímavou a informačně hodnotnou skupinu provenienčních prvků pak tvoří i dodatečně vložený materiál. Tedy materiál, který do knihy vložil nejspíše některý původní majitel. Mohou to být dopisy, vizitky, pozvánky, svaté obrázky, noviny, pramínky vlasů, vyliisované květiny nebo čtenářské záložky.⁷⁸

Důležitou součástí evidence zámeckých knihoven je také fotodokumentace, která je v současné době stále více nahrazována digitalizací. Systém Clavius nabízí přiřadit k záznamu relativně neomezené množství fotografií. Každá inventární jednotka však musí mít minimálně dvě barevné fotografie, a to titulního listu a vazby. Dále se doporučují dokumentovat zadní desky a hřbet knihy, vpisky, poznámky, razítka a jiné majetnické značky, exlibris, frontispis nebo zajímavé ilustrace.⁷⁹

Evidence kulturního majetku je permanentní proces. Neustále dochází k doplňování informací a na základě rozvoje možností a techniky se evidence stále zlepšuje. Poslední novinkou na zámku Kozel je konverze všech dat knihovního fondu ze systému Clavius do systému Tritius. Konverze byla sice úspěšně dokončena, avšak v nejbližší budoucnosti je potřeba zajistit kontrolu dat, jejich případné doplnění a následné zpřístupnění.

4.2 Ochrana knihovního fondu

Hlavním cílem památkáře je chránit památkové objekty a historické fondy v nich uložené. Důležitou roli proto hraje ochrana knihovního fondu a jeho správné uložení. Je potřeba dohlížet na to, aby tyto sbírky zůstaly v co největší autenticitě uchované i pro další generace. Avšak všechny materiály časem chátrají a spějí k zániku.

---

⁷⁷ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 46-53.

⁷⁸ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 53-62.

⁷⁹ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 14-15.

Proto je na zastavení, nebo alespoň zpomalení nežádoucích degradačních procesů, vynakládáno úsilí mnoha odborníků a nemalý finanční obnos.⁸⁰ Důležitá je především tzv. preventivní ochrana, která spočívá ve vytvoření optimálních klimatických podmínek, na stálém monitorování stavu materiálu, aby nedošlo zejména k počínajícímu mikrobiálnímu poškození a ve včasné zajištění odborného zásahu či ošetření.⁸¹

Je nutné zajistit ochranu majetku před přírodními živly jako je oheň, voda, povětrnostní podmínky či UV záření. Stále více se ukazuje také potřeba zabezpečit majetek před kriminálním atakem. V tomto ohledu jsou v mnohem větším nebezpečí knihovní fondy uložené v místnostech zpřístupněných veřejnosti než depozitáře. Kromě samotného zpřístupnění jsou instalace ohrožené i vyšší prašností, kolísáním relativní vlhkosti a znečištěným vnitřní atmosféry.⁸²

Obecně platí, že knihovny i depozitáře musí být konstruovány tak, aby bylo minimalizováno riziko jejich poškození. Kvalitní depozitáře a dobré podmínky uložení totiž mnohonásobně prodlouží životnost sbírkových předmětů. Prostory musí být suché, bez otřesů, vibrací a se stabilním klimatem. Chodby a dveře by měly být dostatečně prostorné a situované tak, aby bylo možné s předměty vhodně manipulovat. Přístup do jednotlivých depozitářů by měl být omezen. Prostory, ve kterých jsou knihovní fondy uložené, by měly přiměřeně odpovídat rozsahu jejich fondů. Zásadní je, aby depozitáře byly monomateriálové nebo alespoň aby zahrnovaly příbuzné materiály. Pokud je to možné, měly by knihy být uloženy v původních dobových regálech nebo skříních. Zvláštní pozornost musí být věnována rukopisům, starým tiskům a prvotiskům, které je nutné uložit do trezoru nebo do ohnivzdorných skříní.⁸³ Velké nebezpečí pro knihovní fondy představují biologičtí činitelé, jako je hmyz, plísňe či hlodavci. Sbírkám škodí také dlouhodobé a vysoce intenzivní osvětlení. V místnostech by měla být stálá teplota a relativní vlhkost. Ideální teplota se pohybuje okolo 18°C. Optimální relativní vlhkost je v rozmezí 50-60%. Jak v depozitářích, tak knihovnách je potřeba udržovat čistotu, zejména vysávat prach.

Také nesprávná manipulace může být pro knihu velmi nebezpečná a může způsobit její nevratné mechanické poškození. Kniha nesmí být vyjímána z regálu za hřbet a neměla by být rozevírána tak, aby se mechanicky namáhal její hřbet. Opatrnost

---

⁸⁰ Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 5.

⁸¹ Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 58.

⁸² Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 5.

⁸³ Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 27-29.

je důležitá při manipulaci s knihou, která má jako součást vazby kovové přezky. Hrozí totiž poškození i sousedních svazků.⁸⁴

Knihovna na zámku Kozel je umístěna ve dvou místnostech, které jsou zpřístupněné veřejnosti. Celkem se jedná o 7 993 svazků stadionské knihovny. Zbytek knih je uložen v depozitáři. V knihovně jsou knihy uloženy v klasicistních skříních. Skříně jsou zasklené, uzamykatelné a knihy v nich jsou řazeny vedle sebe nastojato. Každá skříň obsahuje několik regálů a řad knižních svazků. Byla snaha seřadit knihy i podle velikosti a podobných vazeb, což se podle mého názoru podařilo. Stavění knih vychází jednak z hlediska ochrany a preventivní péče, ale zároveň i z estetického hlediska, které je pro zpřístupněné zámecké knihovny velmi důležité. V depozitáři jsou knihy uloženy v několika řadách úložných boxů. Depozitáře i knihovna obsahují seznamy s jejich přesným umístěním. To pomáhá k lepší orientaci při vyhledávání knihy. V knihovně i depozitáři je nutné udržovat čistotu. V místnostech je také potřeba monitorovat správnou teplotu a vlhkost. To vede k udržení optimálního prostředí a zamezení poškození jak budovy, místnosti, depozitáře, tak i samotné sbírky. Na zámku se k monitorování prostředí využívají teploměry a digitální měřicí přístroje, které jsou v rámci objektu bezdrátově spojené s centrálním počítačem. Místnosti jsou vybaveny i protipožárním zařízením.

Obecně se podle získaných informací stav knihoven a depozitářů na památkových objektech v posledních letech zlepšil. Přesto je k optimálnímu uložení sbírek na hradech a zámcích poměrně daleko. Na památkových objektech je totiž složité docílit ideálního řešení, a proto bylo nutné přistoupit k určitému kompromisu. Bylo potřeba nalézt takové řešení, které je ke sbírkovým fondům co nejšetrnější a nejohleduplnější.⁸⁵

4.3 Digitalizace vzácných tisků

Jako jedna z forem ochrany v současné době působí mimo jiné také fotodokumentace či digitalizace knihovního fondu. *„Základním posláním fotodokumentace knihovního fondu je doložit obrazovou informací fyzickou podobu každé inventární jednotky a tím zajistit její nezaměnitelnost s jiným exemplářem.“*⁸⁶

⁸⁴ Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 57-60.

⁸⁵ Kopecká, I. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, s. 5.

⁸⁶ Hájek, P. *Metodika minimálního záznamu*, s. 14.

Návštěvnícký provoz a každodenní správa mobiliárních fondů i historických knihoven vyvolávají potřebu nejen dokonalé evidence, ale také ochrany před působením agresivního prostředí, i před samotnými návštěvníky. V současné době se zaměřuje pozornost na využití moderních technologií vedoucích k zdokonalení dokumentace, ochrany i majetkové správy fondů.

Na zámku Kozel byla zatím u všech knihovnických jednotek použita v elektronické evidenci obrazová informace v podobě digitálního snímku přebalu a titulní strany.⁸⁷ V roce 2010 se přistoupilo ke kompletní digitalizaci knihovního fondu. Vzniká tak v souladu s trendy ochrany kulturního dědictví jakýsi „virtuální obraz“ historické knihovny, který kromě evidence a ochrany nabízí celou řadu dalších možností využití.

Vzhledem k tomu, že byl zámek Kozel v té době jediným památkovým objektem, kde se s digitalizací v tomto rozsahu začalo, bylo před jejím zahájením potřeba stanovit některé parametry pro pořízení kvalitních záznamů. Tehdy totiž ještě neexistovaly v rámci Národního památkového ústavu žádné platné standardy pro digitalizaci knihovního fondu. Vše tak bylo předmětem nejednoho jednání a konzultace s odborníky. Řešilo se např. vhodné zařízení pro digitalizaci, volba pořizovacího a archivního formátu, kvalita rozlišení, v jakém se mají knihy skenovat, úprava vzniklých souborů, jejich archivace a další.

Vhodným zařízením pro digitalizaci se rozumí takové zařízení, pomocí něhož je možné převést obrazovou předlohu do digitální kopie. Záměrem je pořídit kopie v co nejvyšší kvalitě. Pro tyto účely se ukázaly být nejlepší skenery střední a vyšší třídy, popřípadě i digitální fotoaparáty.⁸⁸ V současnosti se za prioritní metodu považuje skenování. Je vůči knihám nejšetrnější a nejefektivnější z pohledu doby zpracování. Zároveň tato metoda zaručuje vyšší možnost standardizace pořízených obrazových souborů. Používat by se však měly jen speciální knižní skenery. Zvýšená pozornost se musí věnovat samotné technice dokumentace. Je nutné přihlížet ke stavu a charakteru tisku. Dokumentace nesmí knihu ohrozit, nesmí dojít k jejímu namáhání nebo poškození.⁸⁹ Na zámku Kozel byl pro digitalizaci vybrán digitální barevný skener PS7000C MKII. Skener má plochu záběru formátu A2. Při větších rozměrech,

---

⁸⁷ Bobek, K. *Využití technických a elektronických prvků k identifikaci movitého kulturního majetku při jeho správě a zabezpečení*, s. 101-102.

⁸⁸ Bezděk, L. *Metodika pro elektronický pasport zpřístupněné památky*, 12.

⁸⁹ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 68.

umožňuje skenování po částech a následné spojení stránek. To se využívá hlavně při digitalizaci map, atlasů nebo nejrůznějších velkoformátových příloh, které jsou pevnou součástí knih a skenují se rozložené. Skener snímá předlohu lícem nahoru. Knihy se tak mohou skenovat bez úplného rozevření a tím se předchází poškození vazby. Díky polohovatelné plovoucí základně je navíc šetrnější ke knize. Součástí skeneru je software ScanImage, ve kterém se vzniklé soubory dále zpracovávají. Umožňuje následné vyhlazení obrazu, jeho zaostření, otočení či překlopení. Výsledný soubor je v programu možné ořezat, rozdělit nebo spojit strany či upravit velikosti. Export souboru z programu ScanImage je možný v několika formátech - TIFF, JPEG, JPEG 2000 lossless, PNG nebo PDF s nastavitelnou kompresí.⁹⁰

Digitalizace by měla být prováděna systematicky a pokud možno co nejkvalitněji. Je snaha, aby byla digitalizace provedena v nadčasové kvalitě, tedy tak, aby nebylo nutné se ke knize v budoucnu opět vracet. Manipulace se starými tisky a listování v nich je velmi citlivá záležitost, která knihám neprospívá. Navíc skenování list po listu je i časově náročné, proto by bylo nepříjemné tuto operaci opakovat. Vzniklé digitální kopie stránek by měly zachovávat maximální přesnost detailu a to i při co největším zvětšení.⁹¹ Počátečním záměrem, který vycházel ze zkušeností digitalizačního pracoviště Národní knihovny Praha, bylo skenovat při rozlišení 200 dpi. Toto rozlišení se však nezdálo jako dostačující, neboť stále musíme mít na mysli, že se jedná o poněkud odlišný, „památkářský“, přístup ke knižnímu fondu. Každý svazek se vnímá jako unikát se všemi detaily a rozdílnostmi. Právě kvůli těmto rozdílnostem je třeba skenovat na co nejvyšší rozlišení. V našem případě na maximum, které skener dokáže, tedy 360 dpi.

Výsledná dokumentace knihovního fondu má dvě základní podoby dat, a to archivní a prezentační. Archivní data slouží jako záloha pro jejich budoucí užití. Musí být pořízena v maximální kvalitě, rozlišení a barevné věrnosti. Tato data mohou být v budoucnu použita např. pro tiskové a výstavní účely nebo jako náhrada za nevratně ztracený originál. Výslednými formáty archivních dat by měly být TIFF bezztrátový a JPEG 2000 lossless⁹². Vzhledem k velkému objemu těchto archivních dat není možné s digitalizáty dále pracovat v prostředí dálkového přenosu dat. Tato data tedy nelze přenášet v prostředí internetu a zobrazovat je v rámci vlastního

---

⁹⁰ ScanImage – software a program pro skenování.

⁹¹ Bezděk, L. *Metodika pro elektronický pasport zpřístupněné památky*, s. 33.

⁹² JPEG 2000 lossless je formát, který byl doporučovaný jako standard Národní digitální knihovnou.

knihovnického systému ani v rámci elektronického katalogu. Data jsou určena k archivaci nebo na vyžádání pro badatele mimo knihovní systém. V knihovnickém systému či v elektronickém katalogu se využívají data prezentační, jež jsou určena k primárnímu badatelskému využití. Vznikají konverzí z dat archivních a měly by mít formát JPEG s vhodně zvolenou kompresí, která se podle potřeby může měnit.⁹³

Knihovní svazky na zámku Kozel jsou digitalizovány ve vysokém rozlišení, skenují se barevně a často se jedná o velké formáty. To vše má za následek objemy dat, které kladou velké nároky na kapacitu jejich úložiště.⁹⁴ Na otázku, jak uchovávat vzniklé digitální archivní kopie, zatím neexistuje jednoznačná odpověď. Obecně nejrozšířenější a určitě také nejlevnější řešení, je uchovat digitalizáty na optických médiích (CD-R, DVD-(+)R nebo Blu-Ray). Ta ale zároveň patří mezi nejméně bezpečná, neboť po několika letech dochází k jejich poškození nebo dokonce ke ztrátě dat na nich uložených. Alternativou k těmto médiím mohou být magnetooptické disky nebo pásková média.⁹⁵

Na zámku je tato situace řešena vytvářením několika kopií digitalizovaných knihovních svazků. Po naskenování se vzniklé dokumenty exportují na interní disk ve formátu TIFF bezztrátový. Z interního disku jsou všechna data ve formátu TIFF přesunuta na externí úložiště (NAS). Tato finální data slouží jako archivní a jsou uložena na bezpečné místo pro dlouhodobou archivaci. TIFF soubory z interního disku jsou dále konvertovány do formátu JPEG 2000 lossless. Následně jsou vzniklá data přesunuta do databáze Xenia. Tato databáze byla vybrána pro správu dokumentů a archivaci digitálních dat. Zároveň je jedna kopie souborů ve formátu JPEG 2000 lossless uložena na externím síťovém disku a archivována.

Digitalizace knihovního fondu na Kozlu probíhá v několika etapách. Pro první etapu bylo vybráno 40 knihovních jednotek, které vytipovalo metodické pracoviště Oddělení zámeckých knihoven, konkrétně PhDr. Petr Mašek. Zároveň byly digitalizovány všechny lokální katalogy a katalog stadionské knihovny od PhDr. Bohumíra Lifky, které byly následně nahrány a připojeny do programu CastIS.

V další etapě se digitalizovaly knihovní svazky v rámci *Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity* (NAKI). Národní památkový

---

⁹³ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 71-72.

⁹⁴ Jako příklad uvádím knihu KZk01828_005 s počtem 572 digitalizátů, jejíž výsledná velikost je 98,4 GB.

⁹⁵ Bezděk, L. *Metodika pro elektronický pasport zpřístupněné památky*, 39.

ústav řeší v současné době 16 projektů NAKI, mezi nimiž je program *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*. Projekt byl zahájen v roce 2012 a jeho předpokládané ukončení má být v roce 2015. Náplní projektu je provést výzkum zámeckých knihovních fondů z 16. století a vytvořit výsledky využitelné pro uchování, prezentaci a edukaci v oblasti historických knihovních fondů. Projekt se skládá z analýzy a zpracování fondů. Zpřístupněn bude také webový portál fondů zámeckých knihoven s důrazem na tisky 16. století.⁹⁶ Na základě finanční podpory NAKI byla vytvořena metodika, která řeší popis starých tisků z 16. století, ale i historických fondů jako takových.⁹⁷ Stanovuje také základní zásady a principy vedoucí k jednotnému způsobu pořizování obrazových souborů. Podle metodiky je úkolem identifikační dokumentace vytvořit obrazové dokumenty těch částí knihy, které představují její jedinečné markanty. Pomocí této dokumentace je možné jednoznačně a prokazatelně identifikovat exemplář. Identifikačních prvků je v knihách celá řada, proto byly stanoveny prvky, které musí být povinně dokumentovány, budou-li v exempláři existovat. Standardizace je důležitá především pro sjednocení rozsahu dokumentace a nastavení pravidel a podmínek spojení obrazové dokumentace s bibliografickým záznamem.

Vždy se musí digitalizovat titulní list, přední a zadní desky vazby a hřbet. Pokud předsádka nebo přideštit obsahuje provenienční stopy či jiné zápisky, je také nutné je dokumentovat. Důležitým prvkem je kolofon, ve kterém jsou ve starých tiscích často uvedeny nakladatelské údaje a další důležité údaje jako rozpis tiskařských složek a přehled použité typografie. Dokumentuje se frontispis a tzv. lage B, což je jedna stránka běžného textu, která slouží pro účely typografie. V případě všitých příloh typu rozkládací mapy, se zachytí příloha v rozloženém stavu ve spojení s knihou. Nutné je dokumentovat provenienční znaky typu ex libris, razítek, pečeti, dedikačních vpisků, signaturových štítků apod. a neprovenienční individuální znaky v knize, tj. potrhaný text, rukopisné komentáře textu či cenzurní zásahy. Zároveň je možné digitalizovat některé zajímavé ilustrace. Z majetkoprávního hlediska je nutné zaznamenat aktuální

---

⁹⁶ Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), dostupné z: <http://www.npu.cz/naki/>

⁹⁷ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*.

platnou signaturu, vytržené a vyřezané stránky knižního bloku nebo jeho příloh. Zachycují se i běžné defekty knižní vazby či knižního bloku.⁹⁸

Na rozdíl od jiných památkových objektů byla na zámku Kozel opět zvolena jiná cesta. Digitalizují se výše zmiňované povinné prvky, které jsou následně nahrávány do elektronické databáze. Zároveň se s přihlédnutím ke knihovním svazkům, které byly naskenovány do vzniku této metodiky, dále pokračuje v úplné digitalizaci. Skenuje se tedy celá kniha stránka po stránce. Dokumentuje se též celková vnější podoba knihy. Účelem digitalizace celkového pohledu na knihu je přehled o jejím fyzickém vzhledu. V památkové péči totiž nejde o přesné ořezy jednotlivých stránek. Naopak, předloha se snímá s určitým přesahem a „přiznaným“ neutrálním okolím, které jednoznačně ohraničuje fyzické rozměry knihy. Staré tisky jsou často specifické nepravidelností knižní vazby, šikmo oříznutým knižním blokem apod. Problémem bývá také značná zatuhlost vazeb, která neumožňuje knihu plně rozevřít. V takovém případě je možné knihu přidržet přítláčným sklem, jež je součástí používaného skeneru.

Pro kvalitní záběr je často nutné proces snímání několikrát opakovat nebo provést dodatečné úpravy, jako otočení nebo ořezy. Výsledný obraz by však měl být co nejméně s originálem. Platí zásada, že skutečně výrazně deformovaná kniha by měla být zachycena ve své plné podobě. Při digitalizaci musí být především zajištěna bezpečnost digitalizovaného materiálu a vyvarování se nevratných změn. Dokumentace historického knihovního fondu zároveň znamená vyjmutí knih z prostředí, ve kterém jsou trvale uloženy. To pro knihy představuje velký zásah a je proto nutné, aby se digitalizace neodehrávala v prostředí, jež je v rozporu s klimatickými podmínkami předepsanými pro jejich uchování.⁹⁹

Při pořizování identifikační dokumentace se musí brát v úvahu i její další užití, zejména propojení reprezentačních dat s bibliografickým záznamem a způsob uchování archivních dat. Proto je důležité stanovit formalizaci v pojmenování pořizovaných obrazových souborů. Ta je nutnou podmínkou automatizovaného propojení bibliografického záznamu s příslušnou obrazovou dokumentací. Formální podobu názvu obrazového souboru řeší také připravovaná metodika. Název se musí skládat ze signatury dané knihovní jednotky, ke které se digitalizát vztahuje, označení a popisu

---

⁹⁸ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 72-74.

⁹⁹ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 69-71.

záběru. V případě zámku Kozel jsou digitalizáty pojmenovávány např. ZK KZ K01 00001+01. ZK je označením historických knihovních fondů ve správě Národního památkového ústavu, KZ znamená neměnný kód knihovního fondu (Kozel), K01 označuje samostatný fond v rámci celé historické knihovny, hodnota 00001 je aktuální platná signatura, + znamená konec signatury a následující hodnota 01 značí pořadí záběru. Záběry mohou mít hodnotu 01 – 99, přičemž hodnoty 01-07 jsou neměnné. Záběry se pořizují v tomto pořadí – titulní list, přední desky vazby, zadní desky vazby, hřbet vazby, signatura historická, signatura současná a lage B.¹⁰⁰

Úkol digitalizovat tisky z 16. století byl na zámku Kozel již splněn. V rámci programu NAKI bylo zdokumentováno 44 knihovních jednotek z období let 1531 - 1599. V současné době se pracuje na odborném popsání těchto knihovních jednotek. Nyní se přistoupilo k další etapě skenování knih, a to chronologicky, tedy od nejstarších svazků. K dnešnímu dni je na zámku Kozel kompletně zdigitalizováno 342 knihovních jednotek.¹⁰¹

Digitalizace historických tisků uložených v zámeckých knihovnách je z badatelského hlediska nezastupitelná. Významný rozměr má také z hlediska bezpečnostního, z hlediska ochrany a správy fondů. Pouze dokumentace individuálních znaků knih totiž zajistí jejich jednoznačnou identifikaci v případě ztráty a následného prokazování původu.¹⁰² Ambicí do budoucna je, aby byl kompletně digitalizován celý knihovní fond na zámku Kozel. Jak bylo již dříve zmiňováno, knihovna obsahuje 26 354 knihovních jednotek a digitalizace celého knihovního fondu je tedy otázkou vzdálené budoucnosti. Přesto si myslím, že je digitalizace užitečná činnost. Jejím cílem je mimo jiné snaha zpřístupnit veřejnosti významná díla vědeckého a kulturního dědictví. Jelikož se jedná o velmi cenné fondy a každá manipulace s nimi je pro knihy zátěží, je v souvislosti s jejich záchranou a uchováním i pro další generace kvalitní digitalizace velmi důležitá. Snaha je propojit knihy s programem pro evidenci knihoven. Z hlediska památkového budou všechny digitalizované knihy nahrány do programu CatsIS, z hlediska knihovnického se doplní do systému Clavius, resp. webovské verze Tritius. Zajištěn bude lepší přístup ke knihám pro badatele a jiné zájemce, kteří si daný svazek budou moci prohlédnout vzdáleně přes internet, tedy bez přímého fyzického

---

¹⁰⁰ Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 77.

¹⁰¹ Údaj o knihovních jednotkách platný k 1.4.2014.

¹⁰² Hájek, P. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*, s. 67.

kontaktu s knihou. Tím bude zajištěna i ochrana knihovního fondu. Skutečně kvalitní digitalizace navíc může tento fyzický kontakt s knihou plně nahradit.

4.4 Aplikace ochranných prvků

Památková péče stále častěji využívá možnosti současné digitální technologie, nejen pro evidenci a poznání hodnot, ale i pro jejich ochranu a prezentaci. Na knihovním fondu zámku Kozel je testována možnost využití aktivních technických prostředků jednotlivých knihovních svazků použitím bezkontaktních programovatelných RFID tagů (mikročipů) a pasivních mikroteček. Technologie bezkontaktních programovatelných čipů je do určité míry závislá na použití specializovaného softwaru, proto byla v roce 2009 experimentálně doplněna o možnost využití EAN kódu, v rámci celosvětové EAN databáze pro identifikaci takto označeného kulturního majetku.¹⁰³

Na zámku Kozel se současně s digitalizací aplikují do knihy mikrotečky. Mikrotečky jsou pasivním identifikačním prvkem. Jsou to miniaturní částice, na kterých je speciální technologií zapsaný identifikační kód. Ten je unikátní a přidělený jen pro konkrétní subjekt. Mikrotečky se vyskytují v několika variantách. Na zámku Kozel se používají mikrotečky o velikosti necelého 1 mm a síle asi 0,02 mm, v podobě kovového plátku. Tvar této mikrotečky může být různý. Na zámku byl zvolen tvar osmiúhelníku. Mikrotečky jsou zhotoveny metodou elektronové litografie. Identifikační kód je vytvořen vynecháním materiálu znaků kódu. Lícová strana mikrotečky je opatřena holografickými ochrannými prvky, což zaručuje nemožnost jejího kopírování. Mezi jedinečné vlastnosti mikrotečky patří miniaturní rozměry, obtížná zjistitelnost skrytého umístění, unikátní tvar či vlastní alfanumerický kód vypálený do těla mikrotečky.

Aplikace na předmět se provádí několika způsoby, přičemž záleží na charakteru předmětu.¹⁰⁴ Vzhledem ke specifickému charakteru historického knihovního fondu bylo na zámku Kozel zvoleno pečlivé nanášení mikroteček pomocí štětečku a nosného laku. Mikrotečky se natírají na dvě náhodně vybrané stránky v knize.

---

¹⁰³ Hájek, P. *Odborné zpracování historických knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu*, s. 101.

¹⁰⁴ Bobek, K. *Využití technických a elektronických prvků k identifikaci movitého kulturního majetku při jeho správě a zabezpečení*, s. 103.

Zároveň jsou v rámci stránek aplikované vždy na jiné místo. Při nanášení se na stránce zachytí různý počet mikroteček.

Následně jsou knihy dokumentovány ve čtyřech úrovních. Nejprve se na specializovaném skeneru digitalizuje celá kniha, včetně vazby. Další úrovní je náhled na dvě strany v knize, na kterých jsou aplikované mikrotečky. Dále se dokumentuje detail, nebo-li shluk mikroteček, a samotná mikrotečka. (viz příl. č. 7) Poslední dvě zmiňované úrovně se snímají pomocí digitálního mikroskopu. Na zámku Kozel se používá mikroskop ViTiny VT101. Mikroskop má přibližně stonásobné zvětšení. A dokáže tak narozdíl od skeneru mikrotečky přiblížit a vyfotografovat.

Poté, co je kniha kompletně dokumentovaná a pečlivě zkontrolovaná, je zahájena její konverze. Výsledná data jsou archivována v databázi Xenia a na externím disku, a to ve formátu TIFF a JPEG 2000 lossless. Mikroskop je možné propojit s počítačem a ve vhodném programu zobrazit snímání obraz. Obraz lze identifikovat, porovnat ho se vzorky obrazů mikroteček uložených v databázi a zjišťovat vzájemnou shodu. Databází chráněných předmětů je na zámku program CastIS. Je v něm uložen vlastní unikátní identifikační kód a zdokumentovaná aplikace mikroteček na daný předmět, včetně označení jejich umístění pro snadnější vyhledávání. Hlavním úkolem mikroteček je jednoznačná identifikace předmětu, což se ocení např. v případě krádeže.¹⁰⁵

Dalšími identifikačními prvky jsou RFID tagy (mikročipy). Jedná se o miniaturní elektronické prvky spojené s vhodnou plošnou anténou, která slouží pro přenos informace ukryté v samotném čipu. Většinou mají podobu tenké polyesterové folie, která může být samolepicí nebo připravená na potisk běžnými termotransferovými tiskárnami. Důležité pro identifikaci je skryté umístění čipu. Čip obsahuje vnitřní paměť, do které specialisté zapisují a ukládají unikátní informace vedoucí k jednoznačné identifikaci předmětu. Čip je pasivní prvek a teprve pomocí elektronické čtečky mohou být přečteny údaje zaznamenané v čipu. Pro identifikaci předmětů, které jsou označeny elektrickými čipy, se používají stacionární nebo mobilní čtečky v příslušném frekvenčním pásmu.

Je potřeba, aby formát informace zapsané v čipu respektoval uznávané standardy, jako je např. EPCglobal. Při čtení informace se ihned uskuteční základní identifikace zjištěné informace a provede se směřování na vlastníka předmětu.

---

¹⁰⁵ Bobek, K. *Využití technických a elektronických prvků k identifikaci movitého kulturního majetku při jeho správě a zabezpečení*, s. 103.

Samozřejmostí je také vhodná programová aplikace, která vytváří rozhraní mezi čtečkou čipu a nadřazeným systémem. Takovou programovou aplikací je na zámku Kozel opět program CastIS. Prostřednictvím EPC Global Network je umožněna i celosvětová identifikace těchto předmětů.

Aplikace čipů je jednoduchá, avšak v případě tak vzácných předmětů, jako jsou knižní svazky, je to záležitost velmi choulostivá a komplikovaná.¹⁰⁶ Na zámku Kozel je připravená varianta samolepicích čipů, která se však nyní nejeví jako ideální pro použití na historický knihovní fond. Jsou tak hledány jiné varianty a zároveň se řeší otázka jejich co nejlepšího umístění v knize. RFID tagy, tedy v současnosti nejsou na zámku ještě plně využívány. Dalo by se říct, že jsou zatím pouze testovány jejich možnosti.

---

¹⁰⁶ Bobek, K. *Využití technických a elektronických prvků k identifikaci movitého kulturního majetku při jeho správě a zabezpečení*, s. 102-103.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo pojednat o knihovně na státním zámku Kozel. Práce měla za úkol nejprve popsat vznik a vývoj knihovny a dále se zaměřit na současnou etapu záchrany knihovního fondu.

Nejdříve jsem čtenáře stručně seznámila s historií zámku Kozel. Následně jsem popsala vývoj a současný stav zámeckých knihoven. Důležitým mezníkem byl pro ně rok 1945, kdy byla většina zámků a jejich knihoven konfiskována a svěřena do správy státu. Takový osud potkal i zámek Kozel. Knihovna, která do té doby obsahovala jen původní sbírku rodu Valdštejnů, byla po zestátnění obohacena o knihovní fondy i z jiných, většinou nezpřístupněných, objektů. Zároveň byla na zámek Kozel převezena vzácná stadionská knihovna, která vznikala převážně na zámku Stadionů ve Warthausenu.

V další části bakalářské práce jsem se soustředila na práci se samotným fondem. Zámecké knihovny jsou sice historicky uzavřené, avšak rozhodně je nemůžeme považovat za „mrtvé celky“, neboť se s nimi stále pracuje. Často obsahují cenné materiály, které vytvářejí důležitý pramen pro poznání, vzdělání a výzkum. Odrážejí dobu, ve které vznikly, zájmy svých majitelů a v neposlední řadě jsou cennou ukázkou kulturních a hospodářských poměrů v zemi. Proto je důležité jejich zpracování a důsledná ochrana. Pouze tak mohou být zachovány i pro další generace.

Téměř ihned po zestátnění se objevila potřeba zpracovat knihovní fondy. Začaly vznikat první lokální katalogy, které byly v průběhu let postupně převáděny do elektronické podoby. Se vznikem elektronických katalogů nastal také problém, který se řeší dodnes. Střetávají se zde dva pohledy na správu a evidenci zámeckých knihoven, a to pohled památkářský a knihovnický. Z toho důvodu se přistoupilo k využívání dvou systémů pro správu knihovních fondů na památkových objektech. Systém CastIS, který je dostačující z hlediska památkářského, a systém Clavius, jež odpovídá knihovnickému hledisku. Pokusila jsem se zaznamenat celý vývoj evidence zámeckých knihoven a poukázat na její současný stav na zámku Kozel. Snažila jsem se tak podat informace o způsobu správy těchto fondů.

Dále jsem se věnovala ochraně knihovního fondu. Shrnula jsem, jak má vypadat vhodné prostředí, ve kterém jsou tyto vzácné knihovní fondy uloženy, a jak je důležitá správná manipulace s knihami. Zároveň jsem popsala uložení knihovního fondu na zámku Kozel.

V souvislosti s ochranou fondů, ale také v souvislosti se zkvalitněním evidence a identifikace se na zámku Kozel před několika lety přistoupilo k digitalizaci zámecké knihovny. Při ní jsou zároveň do knih zabudovávány ochranné technické prvky. V následujících kapitolách jsem se zabývala právě těmito činnostmi, které, pokud je mi dobře známo, jsou v takovémto rozsahu vykonávány zatím pouze na zámku Kozel. Ač se některým mohou zdát tyto činnosti zbytečné, podle mého názoru je důležité využít možnosti, které neustále se zdokonalující technologie nabízejí. Zámek Kozel je možné v tomto ohledu nazvat jakýmsi „průkopníkem“, neboť na základě tamních zkušeností a po konzultacích s odborníky vznikají metodiky, manuály a příručky, které následně využívají či budou využívat i další památkové objekty.

Knihovna na zámku Kozel je podle mého názoru zajímavá nejen svým vývojem, historií a obsahovým rozbohem, ale důležitou roli hraje i v současnosti a trůfám si tvrdit bude hrát i v budoucnosti. Zdokonaluje se a doplňuje evidence. Knihy se digitalizují a popisují podle platných standardů. Aplikují se ochranné technické prvky, které znamenají jednoznačnou identifikaci a nové řešení problematiky boje s majetkovou kriminalitou. Zároveň umožňují urychlení inventury a veškerých procesů při administrování knihovního fondu. Počítá se s poskytnutím digitalizovaných knih Národní digitální knihovně. Vznikající data jsou navíc vytvářena tak, aby byla akceptovatelná i pro projekt souboru evropských digitálních knihoven tzv. Europeanu. Výsledkem bude usnadnění přístupu k datům pro badatele a všechny zájemce, což bude mít zajisté význam i z hlediska ochrany knih. To je výčet pouze několika činností, které, jak se domnívám, budou v budoucnu určitě oceněny. Aby však byla vytvořena skutečně odborná evidence a kvalitní zpracování knihovního fondu, je potřeba vynaložit ještě nemalé úsilí. A teprve budoucnost ukáže, nakolik byla současná práce přínosem.

O kozelské knihovně zatím neexistuje žádné shrnující dílo, proto jsem pokládala za důležité a zajímavé ji zpracovat a upozornit na její specifika. Téma práce je velmi široké a rozhodně ještě zdaleka není vyčerpáno. Přesto jsem se snažila vytvořit ucelený odborný materiál, se kterým mohou pracovat badatelé a který může být v budoucnu dále rozvíjen.

POUŽITÉ ZDROJE

Archivní prameny:

LIFKA, Bohumír. *Bibliotheca Schönborniana olim Stadioniana, Catalogus Lokalis*. Praha, 1926. [489 s.]

Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel. 1. díl. [1952]. 628 s.

Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel. 2. díl. [1952]. s. 629 – 1339.

Literatura:

BEZDĚK, Ladislav et al. *Metodika pro elektronický pasport zpřístupněné památky*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011. 83 s. Odborné a metodické publikace; 41. ISBN 978-80-87104-87-3.

BLAŽÍČEK, Oldřich J. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem: Kraj. středisko st. památkové péče a ochrany přírody, 1983. 24 s., [8] s. obr. příl. Metodické listy / Kraj. středisko st. památkové péče a ochrany přírody, Ústí nad Labem; 2. Památky severních Čech.

BOBEK, Karel. Využití technických a elektronických prvků k identifikaci movitého kulturního majetku při jeho správě a zabezpečení. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 2, s. 101-103. ISSN 1210-5538.

CASTIS, verze 2011: Základní a průběžná evidence. Uživatelská příručka programu. Praha: Undesk, 2011. s. 77.

FIALA, Zdeněk, ed. a BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. [Díl] 4, Západní Čechy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985. 521 s., [32] s. barev. obr. příl., [4] s. barev. obr. příl.

ERKHART, Walter. Von Warthausen nach Kozel: Die Bibliothek des Grafen von Stadion (1691 - 1768). *Euphorion: Zeitschrift für Literaturgeschichte*. 1992, Band 86, Heft 2, s. 131-147.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. [Díl 1]*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 1994. 197 s. ISBN 80-85770-11-3.

HÁJEK, Pavel. Metodika minimálního katalogizačního záznamu – zpracování historických knižních fondů ve správě Národního památkového ústavu pro účely zákona o účetnictví a základní principy pořizování fotodokumentace knižních sbírek: Digitalizace lokálních katalogů zámeckých knihoven pomocí systému Clavius. *Zprávy památkové péče*. 2009, roč. 69, č. 2, s. 1-16. ISSN 1210-5538.

HÁJEK, Pavel, HÁJKOVÁ Zuzana a MAŠEK Petr. *Metodika tvorby rozšířeného bibliografického popisu starých tisků se zaměřením na tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*. 92 s. Pracovní materiál.

HÁJEK, Pavel. Odborné zpracování historických knihovnických fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 2, s. 99-101. ISSN 1210-5538.

KNOFLÍČEK, Zdeněk. *Zámek Kozel: Průvodcovský text*. Plzeň 2001. 63 s.

KOPECKÁ, Ivana a kol. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*. Praha: Laurus press servis, 2002. 106 s. Odborné a metodické publikace; sv. 25. ISBN 80-86234-28-2.

KŮSOVÁ, Anna. *Zámecké knihovny jako součást jednotné soustavy knihoven v západních Čechách*. Praha, 1978. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Knihovnictví a vědecké informace. 49 s.

LIFKA, Bohumír. Knihovna na zámku Kozlu. In: *Kozel: Státní zámek a okolí*. Praha: Čedok, 1954, s. 9-10.

MÁDLOVÁ, Claire. Francouzská četba: otevřenost, exkluzivismus nebo snobství šlechticů?. *Dějiny a současnost*. 2013, roč. 9, s. 14-17. ISSN 0418-5129.

MAŠEK, Petr. Menší zámecké knihovny západních Čech. In: *Miscellanea oddělní rukopisů a starých tisků*. Praha, 1990, s. 203-230.

MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta, 1999. 330 s. ISBN 80-204-0760-X.

MIXOVÁ, Věra a Sedlák Vladimír. Státní zámek Kozel. In: *Kozel. Státní zámek a okolí*. Praha, 1959, s. 1-7.

PELANT, Jan. *O stadionských archiváliích a knihách*. 1. vyd. Plzeň: St. archiv, 1971. 42 s.

Elektronické zdroje:

CastIS 2008: Systém pro správu mobiliárních fondů [online]. © 2014 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.castis.cz/index.html>

Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI). *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, © 2003-14, 21.1.2014 [cit. 2014-01-25]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/naki/>

Národní památkový ústav [online]. Praha: Národní památkový ústav, © 2003-14 [cit. 2014-01-25]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/>

Zámek Kozel [online]. Zámek Kozel, © 2014 [cit. 2014-01-25]. Dostupné z: <http://www.zamek-kozel.eu/>

Počítačové programy:

Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu.

ScanImage - software a program pro skenování.

RESUMÉ

This bachelor's thesis is focused on a topic The Library of State Chateau Kozel – origin, development and preservation of documents.

The thesis is divided into two main parts. The first part is connected with development and history of the chateau and library, the second part is focused on recent work with the library.

In the chapter one Chateau Kozel is introduced and its history is described shortly. The chapter two is focused on a history of chateau library and their recent conditions. The library of the chateau Kozel which is state-owned like main heritage buildings after year 1945 is described at the end of this chapter.

After nationalization the library collection was extended to include additional funds from other objects which are undisclosed mainly. A rare library of Stadion's, which was created at chateau Warthausen, was installed in the Kozel's library. Its origin, development and content analysis is described in the chapter three included a mention of gender Stadion's.

The second main part of this paperwork is focused on recent phase of rescue of the library collection. This part is divided into four smaller units. Firstly the development and recent condition of the records is described. There is a mention of necessary rescue of library collection and proper storage conditions here too. Currently there is a complete digitization of the rare books. Simultaneously books are protected by protective technical elements for better identification and protection. All this are described in this part.

Total importance for present and future of the library of chateau Kozel is evaluated at the end of this paperwork.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 - Zámek Kozel

PŘÍLOHA Č. 2 - Knihovna na zámku Kozel - ukázka uložení knih

PŘÍLOHA Č. 3 - LIFKA, Bohumír. *Bibliotheca Schönborniana olim Stadioniana, Catalogus Localis*. (Katalog stadionské knihovny z roku 1926)

- 3.1 = titulní list katalogu
- 3.2 = ukázka rozdělení katalogu na části a odvětví
- 3.3 = ukázka záznamu v katalogu

PŘÍLOHA Č. 4 - *Zámecká knihovna Kozel* - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel. (Evidence knihovního fondu z 60. let 20. století) – ukázka záznamu

PŘÍLOHA Č. 5 - Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu

- 5.1 = snímek obrazovky základní evidence programu (KZk013012)
- 5.2 = ukázka zobrazení předmětu (KZk013012)

PŘÍLOHA Č. 6 - Digitalizovaná kniha (KZk01603)

- 6.1 = hřbet knihy
- 6.2 = titulní list

PŘÍLOHA Č. 7 - Ukázka dokumentování čtyř úrovní mikroteček (KZk00051_001)

- 7.1 = stránka s mikrotečkami
- 7.2 = náhled
- 7.3 = detail
- 7.4 = mikrotečka

PŘÍLOHA Č. 1 - Zámek Kozel

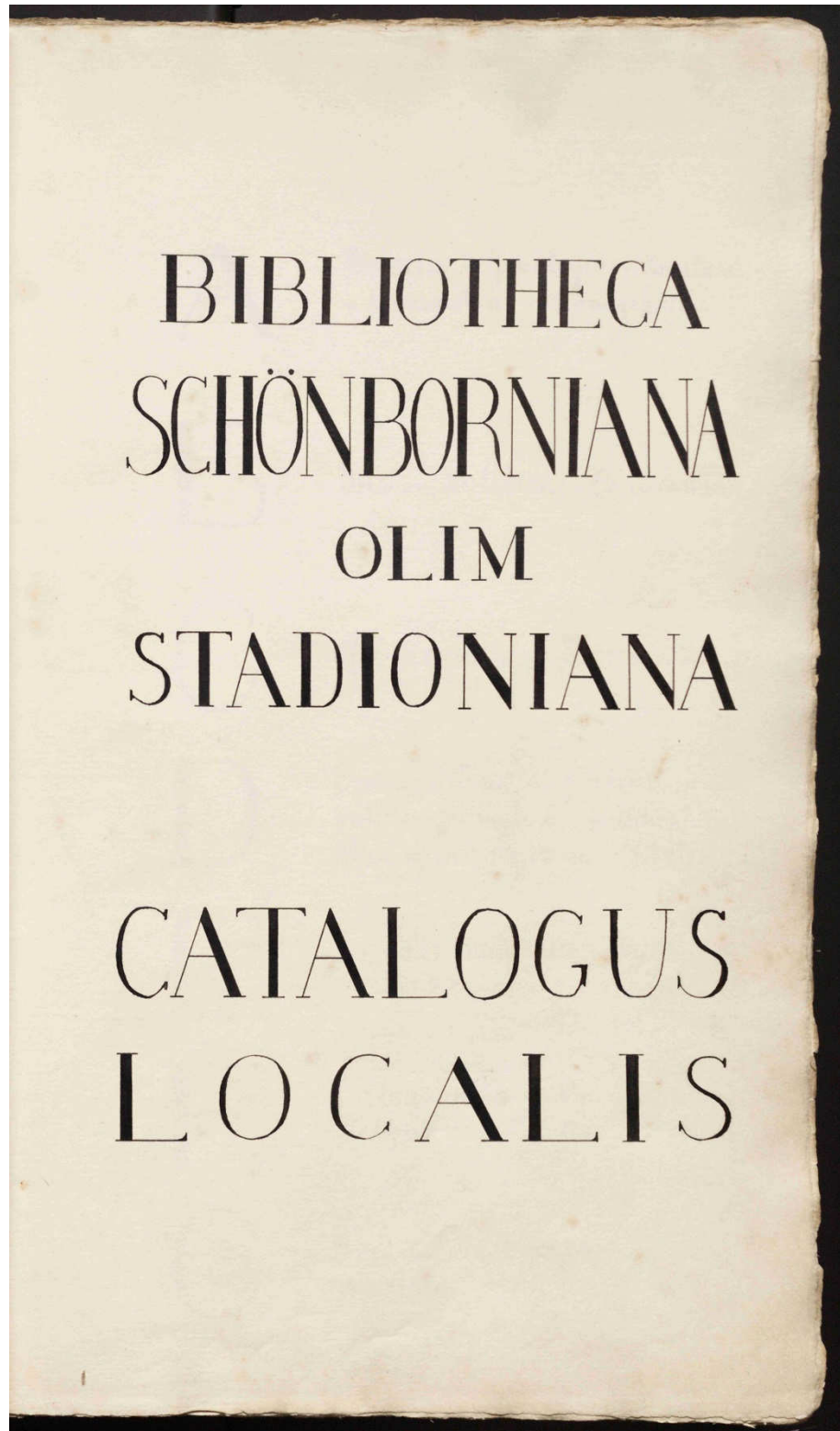

PŘÍLOHA Č. 2 - Knihovna na zámku Kozel - ukázka uložení knih

PŘÍLOHA Č. 3 - LIFKA, Bohumír. *Bibliotheca Schönborniana olim Stadioniana,*
Catalogus Localis. (Katalog stadionské knihovny z roku 1926)

3.1 = titulní list katalogu

A	<i>Historia - Genealogia - Heraldica - Numismatica - Iconographia.</i>
B	<i>Jus - Politica - Oeconomia.</i>
C	<i>Geographia - Itineraria.</i>
D	<i>Opera litteraria, poetica, nar- rativa, dramatica, philosophica, theologica, periodica - Artes.</i>
E	<i>Scientiae naturales - Philologica - Technologia - Varia curiosa.</i>
F	<i>Cartographia - Topographia - Mappae et atlantes.</i>
G	<i>Incunabula typographica - Ma- nuscripta.</i>

3.3 = ukázka záznamu v katalogu

3

A

Numerus currens	Autor a název	Rok vydání	Počet sv.	Podmínka
✓ 25	de Luxembourg, F. H. : Histoire des amours du maréchal duc de Luxembourg. Cologne.	1694	1	VI J 12° 2993
✓ 26	Les Affaires qui sont aujourd'hui entre les Maisons de France et d' Autriche. B. m.	1648	1	X G 12° 5890.
27	Memoires touchant les ambassadeurs et les ministres publics. Cologne.	1672	1	12°
✓ 28	Henri III. Recueil de diverses pieces ser- vant a l'histoire de Henry III. Roy de France. Cologne.	1666	1	VI D 12° 2530
✓ 29	d'Aunoy, M. L. : Memoires de la Cour d'Espagne. Amsterdam.	1716	1	F B 12° 570
✓ 30	Heidegger, J. H. : Histoire du Calvinis- me et celle du Papisme, mi- ses en parallele. Rotterdam.	1683	4	V B 12° 1412-4
✓ 31	Kuebner, J. : Kurze Fragen aus der Po- litischen Historia. Hamburg.	1725- 1730	10	F E 12° 1834-40
✓ 32	Relation de ce qui s'est passé entre les Armées Navales de France et d'Angleterre. Paris.	1674	1	VI J 12° 2999
✓ 33	Les Anecdotes de Suede. Stockholm.	1716	1	12° II I 808
✓ 34	de Beauvau, H. : Memoires. Cologne.	1688	1	12° 1 p. i. v. VI J 2966
✓ 35	de Courtilz, G. : Memoires de M. L. C. D. R. Haag.	1696	1.	VI J 2943 12°
✓ 36	de Commines, Ph. : Les Memoires. B. m.	1596	1	12° VI J 3006

PŘÍLOHA Č. 4 - Zámecká knihovna Kozel - lokální katalog knihovního fondu na zámku Kozel (Evidence knihovního fondu z 60. let 20. století)

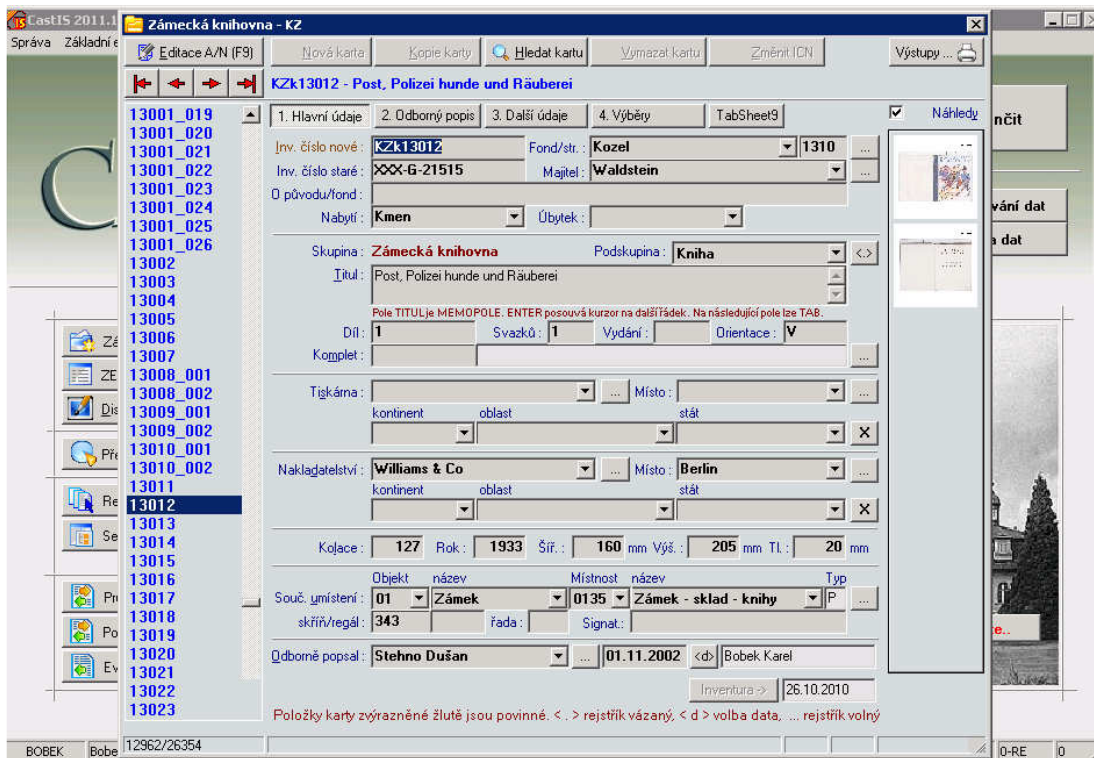
- ukázka záznamu

K O U T		Strana 75	
Běž. č.	Signat.	Autor a název, místo, rok a vydání	Díl Sv. Poznámka
✓ •	IV N 1748- 1750 FS	Bouhier & d'Olivet (inter) Tusculanes de Ciceron Amsterdam 1739 de la Compagnie FGSTH, BSCHOS	1-3 3 ✓
✓ •	IV N 1751- 1752 FS	[Cartier de St. Philip] Le Je Ne Sai Quoi La Haye 1703 FGSTH, BSCHOS	1-2 2 ✓
✓ •	IV N 1753- 1754 FS	Boudoin J. [inter] < Yncas garahissode la Vega Histoire des Yncas Amsterdam 1704 Gerard Kuyper FGSTH	1-2 2 ✓
✓ •	IV N 1755- 1757 FS	Brueys de [David Augustin] Histoire du Fanatisme de notre temps Utrecht 1737 Henry Cornelle le Febvre FGSTH	1-3 3 ✓
✓ •	V A 1758- 1760 Sch	Les Oeuvres du P. Rapin - l'Antiquité Amsterdam 1709 Pierre Mortier BSCHOS	1-3 3 ✓
✓ •	V A 1761- 1762 Sch	Memoires de Literature La Haye 1719 La Veuve d'Abr. Troyel BSCHOS	1-2 2 ✓
✓ •	V A 1763- 1764 FS	Pluche Histoire du Ciel [Mythologie] La Haye 1740 Jean Neaulme	1-2 2 ✓
✓ •	V A 1765- 1766 FS	Mezeray, Francois Eudes de Histoire de Marie de Medicis & de Louis XIII. Amsterdam 1730 Michel Charles le Cene FGSTH	1-2 2 ✓
✓ •	V A 1767- 1768 FS	La Loubere de [Description] Du Royaume de Siam Amsterdam 1700 Henry & la Veuve de T. Boon FGSTH	1-2 2 ✓
✓ •	V A 1769- 1770 FS	Janiçon M. La Bibliothegue des Dames - Avec des Remar- ques Historiques & Critiques sur les Modes. Amsterdam 1724 Du Villard & Chancuion FGSTH, BSCHOS	1-2 2 ✓

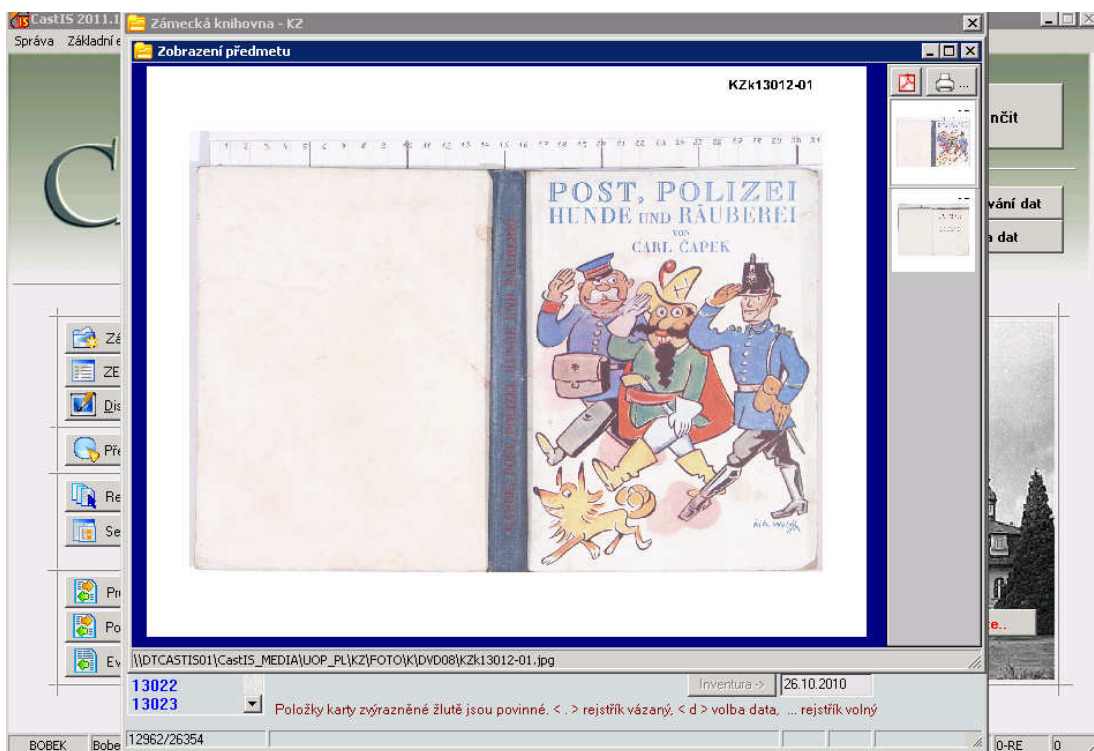

PŘÍLOHA Č. 5 - Program CastIS - databázová evidence a správa mobiliárních a knihovních fondů na objektech ve správě Národního památkového ústavu

5.1 = snímek obrazovky základní evidence programu (KZk013012)

5.2 = ukázka zobrazení předmětu (KZk013012)

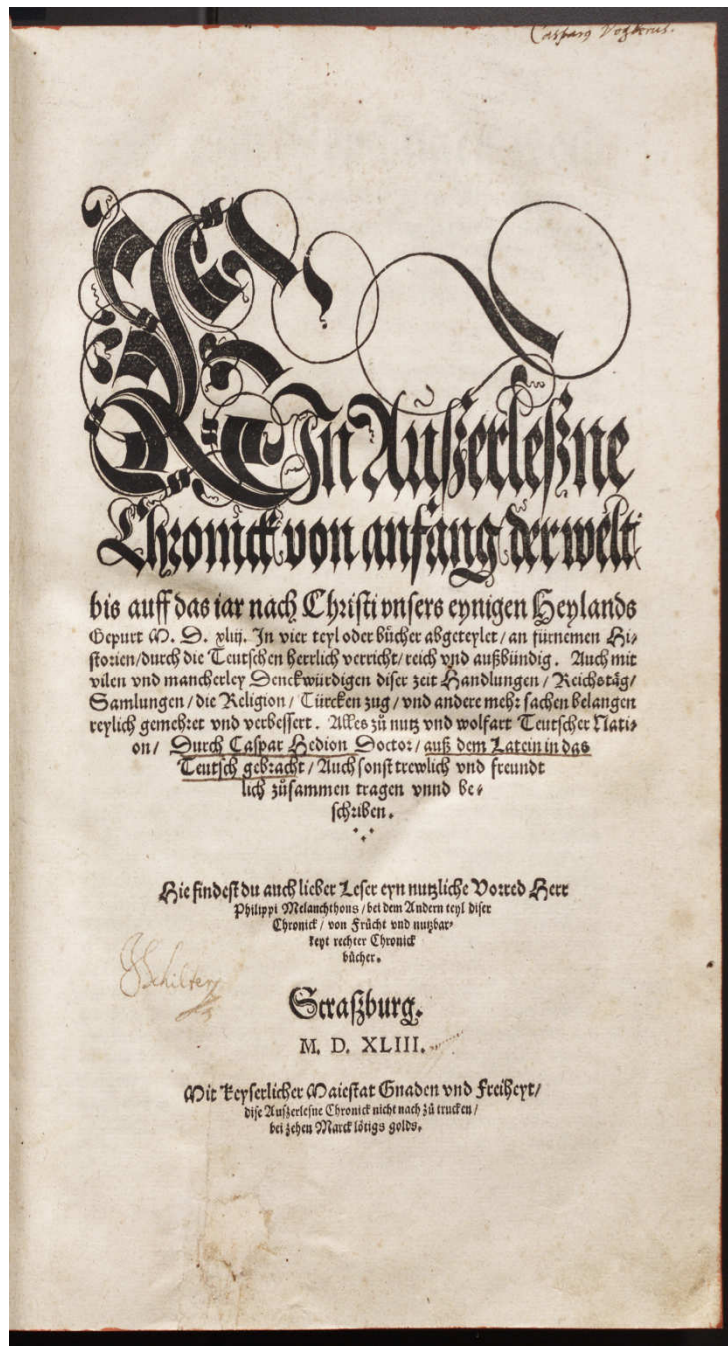

PŘÍLOHA Č. 6 - Digitalizovaná kniha (KZk01603)

6.1 = hřbet knihy

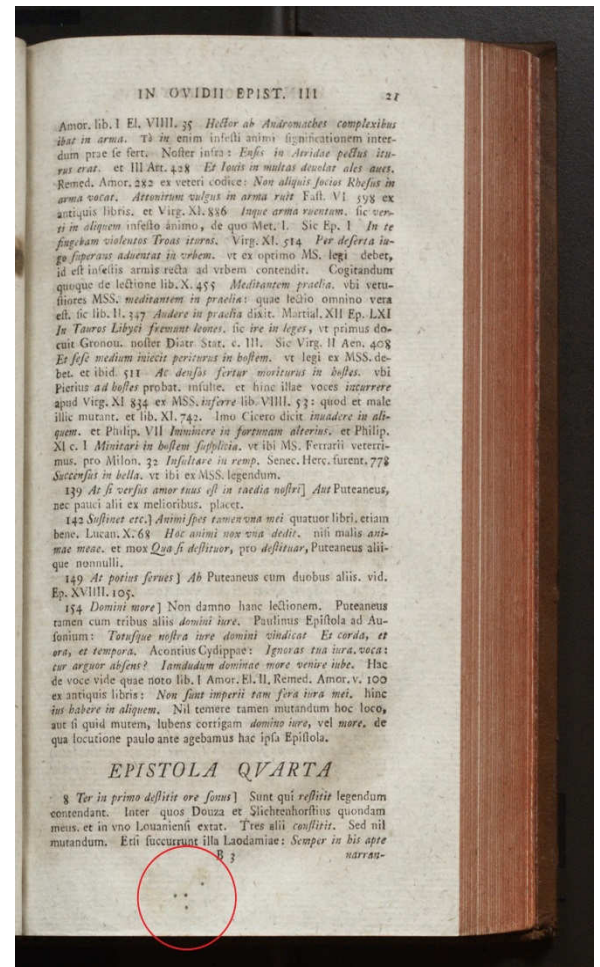
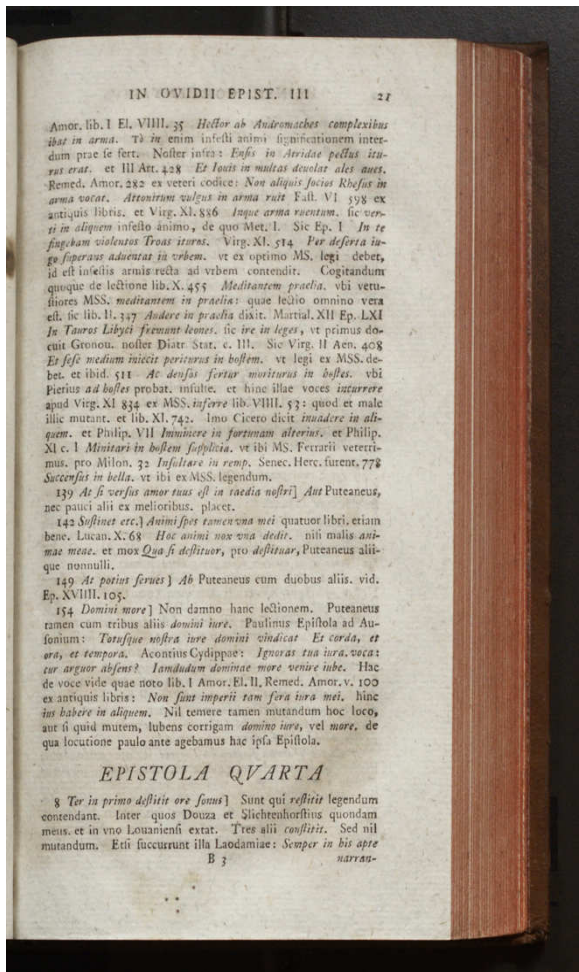
6.2 = titulní list

PŘÍLOHA Č. 7 - Ukázka dokumentování čtyř úrovní mikroteček (KZk00051_001)

7.1 = stránka s mikrotečkami

7.2 = náhled

7.3 = detail

7.4 = mikrotečka

